

Oslo, april 1995

Betalings- formidling

Rapport 1994

Innholdsfortegnelse

	Side
1. Innledning	1
2. Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen	1
2.1 Ansvar og oppgaver i betalingsformidlingen	1
2.2 Kontaktutvalget for betalingsformidling	1
2.3 Seddel og mynt - produksjon og distribusjon	2
2.4 Reformert i statens økonomiforvaltning - statens konsernkonto	4
2.5 Avregning og oppgjør i betalingsformidlingen	4
3. Viktige utviklingstrekk i betalingsformidlingen	5
3.1 Hovedtrekk	5
3.2 Bankgiro	6
3.3 Postgiro	8
3.4 Sjekk	8
3.5 EFTPOS, minibanker og betalingskort	9
3.6 Internasjonale betalingskort	13
3.7 Seddel og mynt	14
3.8 S.W.I.F.T. (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications)	17
4. Viktige hendelser i betalingsformidlingen	19
4.1 Risikoreduserende tiltak i betalingsformidlingen	19
4.2 Sammenslåing av Norges Postbank og Postgiro	19
4.3 Utviklingen innen EDI-EDIFACT	20
4.4 Etablering av "Forum for pengekort"	21
4.5 Undersøkelse av kostnadene i betalingsformidlingen	21
4.6 Banklovkomisjonens delinnstilling nr. 1	22
4.7 Bankenes avtale om beregning av pris for tilgang til bankenes fellessystemer innen betalingsformidlingen	22
5. Priser i betalingsformidlingen	24
6. Internasjonal utvikling	27
6.1 EU-kommisjonens arbeid	27
6.2 Arbeidet i EMI (European Monetary Institute)	28
6.3 Arbeidet i BIS (Bank for International Settlements)	28
 Vedlegg:	
1. Kopi av artikkelen "kostnader i betalingsformidlingen" i Penger og Kreditt nr. 1/95.	
2. Kopi av brev til Finansdepartementet om regler for prisfastsettelse for tilgang til bankenes fellessystemer innen betalingsformidling.	
3. Kopi av høringsuttalelse til Finansdepartementet om EU-kommisjonens forslag til direktiv om grenseoverskridende kreditoverføringer.	
4. Kopi av høringsuttalelse til Administrasjonsdepartementet vedrørende EU-kommisjonens utkast til kunngjøring om anvendelsen av EUs konkurranseregler på grenseoverskridende kreditoverføringer.	

Årsrapport betalingsformidling 1994

1. Innledning

Denne rapporten presenterer hovedtrekkene i utviklingen i betalingsformidlingen og redegjør for de viktigste hendelsene innenfor dette feltet i Norge i 1994. Rapporten beskriver også internasjonalt arbeid i tilknytning til betalingsformidlingen i 1994.

2. Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen

2.1 Ansvar og oppgaver i betalingsformidlingen

De oppgavene Norges Bank har i betalingsformidlingen kan deles i følgende kategorier:

- ansvar for effektiviteten i betalingssystemene i sin helhet
- avregning og oppgjør mellom bankene
- produksjon og distribusjon av sedler og mynt

Finansmarkedsavdelingen har ansvaret for de politikkrettede oppgavene i forbindelse med å fremme effektiviteten i betalings- og oppgjørssystemene i sin helhet, mens Bankavdelingen står for de operative sidene ved oppgjørsfunksjonen. Avdelingen for kontante betalingsmidler koordinerer produksjon, distribusjon og destruksjon av sedler og mynt.

Internt i Norges Bank koordineres arbeidet med betalingsformidlings spørsmål i Intern arbeidsgruppe for betalingsformidling, under ledelse av Finansmarkedsavdelingen.

2.2 Kontaktutvalget for betalingsformidling

Kontaktutvalget ble etablert i januar 1986. Bakgrunnen for etableringen var det ansvaret Norges Bank fikk i den nye sentralbankloven for å fremme et effektivt betalingssystem. Hovedsiktemålet med utvalget er å ha et forum for utveksling av informasjon innen betalingsformidling og drøfte saker av felles interesse. I 1994 holdt utvalget 2 møter.

Følgende institusjoner var i 1994 representert i utvalget:

Den norske Bankforening
Sparebankforeningen i Norge
Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon
Postdirektoratet
Finansieringsselskapenes Forening
Forbrukerrådet

Datatilsynet
Kredittilsynet
Norges Bank

Visesentralbanksjefen er utvalgets leder, og Finansmarkedsavdelingen har sekretariatsfunksjonen.

Av saker som har vært drøftet i 1994, kan nevnes:

- Problemstillinger knyttet til bankenes EFTPOS-system.
- Oppfølging av forslag fra rapporten til den offentlige arbeidsgruppen for elektronisk betalingsformidling i Norge - "ELBET Norge".
- Problemstillinger relatert til utviklingen av fordelskort i handelen.
- EU-kommisjonens forslag om direktiv for grenseoverskridende kreditoverføringer.
- Undersøkelse av kostnadene i betalingsformidlingen.
- Etablering av "Forum for pengekort".

2.3 Seddel og mynt - produksjon og distribusjon

Norges Bank har blant annet som mål å tilby tjenester og produkter som, basert på samfunnsøkonomisk lønnsomhet, tilfredsstiller kravene til en effektiv kontantstrøm i betalingsformidlingen.

Norges Bank har ansvaret for produksjon, utstedelse, behandling og resirkulering av sedler og mynt. Seddelproduksjonen skjer i Norges Banks Seddeltrykkeri ved hovedkontoret i Oslo. Myntproduksjonen foregår ved Den Kongelige Mynt på Kongsberg. Begge produksjonsbedriftene er en del av Norges Bank. Behandling og resirkulering av sedler og mynt skjer i Oslokassen ved hovedkontoret, tolv distriktsavdelinger og et kassakontor.

Norges Banks avdelinger utfører også tjenester for post og bank innenfor området kontante betalingsmidler, basert på et prinsipp om full kostnadsdekning. Dette gjelder blant annet telling og oppgjør av nattsafe, pakking av sedler og mynt direkte til bankfilialer og postkontor, samt myntsortering og automatoppgjør for blant annet Telenor og bomstasjoner.

Norges Banks engasjement i pengebehandlingen gir grunnlag for utvikling av systemer som sikrer kostnadseffektiv produksjon, distribusjon og behandling av sedler og mynt. Virksomheten på kontantområdet er preget av strenge krav til sikkerhet, prosedyrer, regler, instruksjoner og rutiner. Kravene til kompetanse og produktivitet har endret seg betydelig de senere år, blant annet i takt med økt utnyttelse av teknologi i det daglige arbeidet.

Sedler

Inngangen av sedler fra banker og post til Norges Bank var 524,2 mill. stk. i 1994. I forhold til 1993 representerer dette en økning på 2,3 prosent. Veksten fra 1992 til 1993

var kun 0,5 prosent. Den fortsatte økning i seddelinngangen til Norges Bank skyldes i vesentlig grad en fortsatt vekst i omsetningen av sedler i minibank. Omsetningen i minibanker steg med 11,6 prosent i 1994.

Helautomatiske seddelsorteringssystemer ved Norges Banks hovedkontor og distriktsavdelinger teller, ekthetskontrollerer og kvalitessorterer sedler. I samme prosess destrueres sedler som ikke lenger er av sirkulasjonskvalitet. Slike helautomatiske systemer har gjort det mulig å håndtere økningen i inngangen og etterspørselen etter sedler av spesialkvalitet til minibanker.

500-kroneseddelen som ble satt i sirkulasjon 31. mai 1991, var tilpasset bruk i minibank. Verdien av 500-kronesedler i omløp har økt fra 828,1 millioner kroner i 1991 til 2.991,5 millioner kroner ved utgangen av 1994. Inngangen av 500-kronesedler til Norges Bank for sortering og ekthetskontroll har økt fra 7,4 millioner sedler i 1991 til 40,8 millioner sedler i 1994.

Norges Bank lanserte en ny 200-kroneseddel 1. november 1994. Seddelen bærer portrettet av Kristian Birkeland og henter sine motiver fra hans nordlysforskning. Seddelens forside er utformet av 1. grafiker Sverre Morken og baksiden av 2. grafiker Arild Yttri, begge ansatt i Norges Banks Seddeltrykkeri. Seddelen markedsføres overfor bank og post som en minibankseddel.

Ved utgangen av året utgjorde verdien av 200-kroneseddelen i omløp 687,3 millioner kroner. Dette utgjør 1,8 prosent av seddelomløpet. 200-kroneseddelen vil ventelig erstatte deler av omløpet av 100-kronesedler. I forbindelse med lanseringen ble det utgitt to brosjyrer, en beregnet på publikum der de viktigste egenskaper ved den nye seddelen beskrives, og en som i detalj beskriver ekthetskriteria i den nye seddelen, beregnet for pengebehandlere i bank, post og handels- og servicenæringen.

Mynt

Norges Bank lanserte en 20-kronemynt 1. november 1994. Mynten bærer kongens portrett på avers og stavnen på et vikingskip på reversen. Mynten er utformet av Nils Aas. Mynten er beregnet blant annet for automatbruk, og vi forventer at den vil erstatte en del av 10-kronemyntene som er i omløp.

Ved utgangen av året utgjorde verdien av 20-kronemynten i omløp 237,1 millioner kroner. Dette utgjør 9,7 prosent av myntomløpets verdi. I forbindelse med utgivelsen ble det også distribuert et faktablad som beskriver mynten og dens fysiske egenskaper.

Hovedstyret i Norges Bank vedtok 2. desember 1992 at det skal utgis en ny norsk myntrekke. Bakgrunnen for utviklingen av en ny myntrekke er blant annet behovet for en harmonisk myntrekke (familielighet og sammenheng mellom størrelse og valør), og å redusere kostnadene ved produksjon av mynt ved å redusere de enkelte valørers størrelse og vekt. Den neste mynten som skiftes ut i myntrekken, vil være 10-kronemynten. En ny 10-kronemynt er planlagt lansert høsten 1995. Planen er videre å lansere en ny 50-øremynt i 1997, en ny 1-kronemynt i 1999 og en ny 5-kronemynt i 2001.

2.4 Reformen i statens økonomiforvaltning - statens konsernkonto

Finansdepartementet har i 1994 fortsatt arbeidet med utviklingen av statens konsernkonto i tråd med opplegget i St.prp. nr. 89 (1991-92) og Innst. S. nr. 237 (1991-92). I 1994 er det, foruten utvidelse av eksisterende prosjekter, satt i verk nye prøveprosjekter under statens konsernkonto.

Betalingsformidlingen under prøveprosjektene foretas av Postgiro og enkelte banker. Norges Bank skal i denne sammenheng holde tilsyn med at bokføring og valuterings hos kontoførerne (Postgiro og banker) skjer i samsvar med de avtaler som Finansdepartementet har inngått i de enkelte prosjekter.

Norges Banks rolle i konsernkontosystemet er beskrevet i en hovedavtale med Finansdepartementet fra 1992 og en tilleggsavtale fra 1994. Utover den ovennevnte tilsynsrolle inneholder avtalene krav på områdene kontohold, informasjonsutveksling og effektivisering av statlig betalingsformidling.

Norges Bank har i 1994 etablert en elektronisk løsning for de daglige overføringene av statlig likviditet mellom de statlige kontiene hos betalingsformidlere og de tilhørende oppgjørskonti i Norges Bank.

2.5 Avregning og oppgjør i betalingsformidlingen

Norges Bank startet i 1992 et prosjekt for å få et nytt og bedre system for endelig oppgjør av betalingstransaksjoner. Hovedsiktemålet med dette systemet er å redusere risikoen i betalingsoppgjøret. Utvikling mot et fullstendig system skal skje i delprosjekter. Første steg vil være et dekningskontrollsystem (DESK) for kontroll av dekning på oppgjørskonto før endelig oppgjør finner sted. Dette systemet vil bli ferdigstilt i løpet av 1995 og vil, når det tas i bruk, innebære en overgang til et system med kontinuerlig oppgjør gjennom dagen. I forbindelse med denne overgangen vil Norges Bank utvide D-låns-ordningen til også å gjelde gjennom dagen (intradag). Disse lånene vil være gratis for bankene gjennom dagen, mens det som i dag vil bli beregnet rente for trekk over natten. Fra september 1994 ble bankene pliktig å stille sikkerhet for 25 prosent av D-låns-adgangen. I løpet av 1995 vil kravet til sikkerhetsstillelse øke til 100 prosent.

Norges Banks arbeid mot et fullstendig system vil også inkludere et realtidssystem for oppgjør av bruttotransaksjoner (enkelt-transaksjoner) og et likviditetsinformasjonssystem.

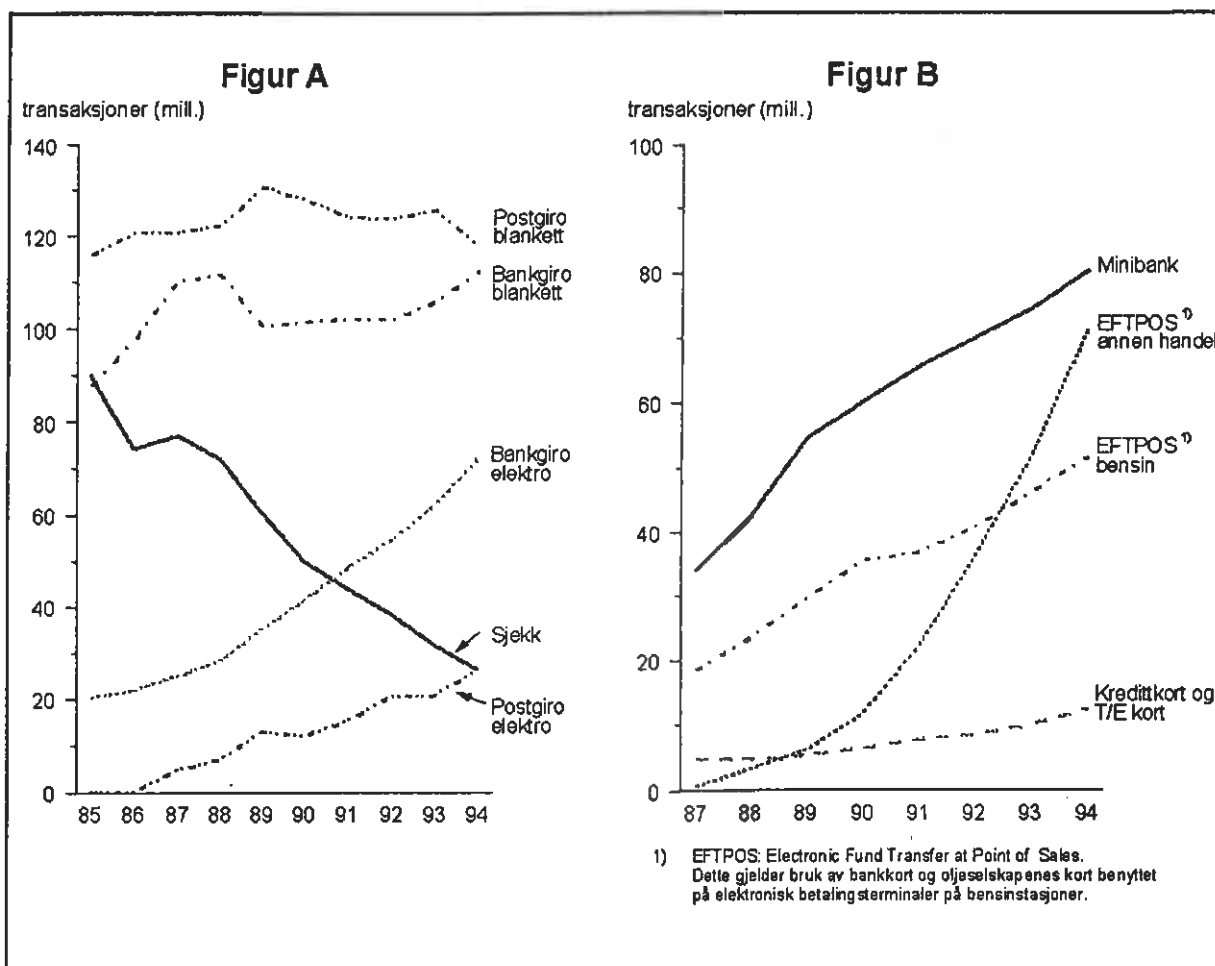
Bankene har utviklet et kombinert avregnings- og likviditetsinformasjonssystem i BBS, som kalles NICS (Norwegian Interbank Clearing System). NICS er laget for å håndtere både små (massebetalinger) og store (S.W.I.F.T.) transaksjoner. S.W.I.F.T.-delen av NICS er i 1994 blitt testet ut i et pilotprosjekt hvor tre banker har deltatt.

Bankene og Norges Bank drøfter for tiden avtaler for det fremtidige oppgjørssystemet.

3. Viktige utviklingstrekk i betalingsformidlingen

3.1 Hovedtrekk

Figurene A og B viser utviklingen i bruk av betalingstjenester i Norge fra henholdsvis 1985 og 1987 frem til utgangen av 1994. Det har vært en jevn oppgang i bruken av elektroniske betalingstjenester i perioden. Bruken av sjekk er blitt kraftig redusert, mens bruken av blankettbaserte girotjenester har vært omtrent uendret de senere år. Elektronisk bruk av kort til uttak av kontanter i minibanker og til betaling i butikker og på bensinstasjoner, har hatt den største veksten de senere år.

Tabell 3.1 gjengir utviklingen i antall transaksjoner og omsetning for sentrale betalingsinstrumenter i 1994. I likhet med foregående år økte bruken av de elektroniske tjenestene forholdsvis markert også i 1994. Sjekk og blankettbasert giro utgjorde i 1994 45 prosent av de innenlandske betalingstransaksjonene. Tilsvarende markedsandeler i 1993 og 1992 var hhv. 49 prosent og 53 prosent. Kontanttransaksjoner er da holdt utenfor.

Bruk av kort fortsetter å øke. I 1994 ble det utført 216 mill. transaksjoner med ulike kort i Norge. Dette er en økning på 20 prosent fra 1993 og nesten en fordobling fra 1990. Sjekktjenesten viser fortsatt betydelig nedgang. Sjekkmengden, som utgjorde 26,3 millioner transaksjoner i 1994, er nesten blitt halvert siden 1990 og utgjør under en fjerdedel av volumet midt på 80-tallet.

De elektroniske gireringenes andel av totalt antall girotransaksjoner vokser stadig og utgjorde 30 prosent i 1994 mot 27 prosent i 1993.

TABELL 3.1 SENTRALE BETALINGSFORMIDLINGSINDIKATORER

Betalingsmåter	Transaksjoner		Omsetning	
	Mill.	Endring fra 1993 i % 1)	Mrd.kr.	Endring fra 1993 i % 1)
Sjekk 2)	26,3	-16,8	335,8	5,9
Bankgiroblanketter	112,3	6,1	701,5	4,9
Bankgiro elektronisk	72,3	16,5	1.217,2	20,3
Postgiroblanketter	117,7	-6,3	2.399,7	1,9
Postgiro elektronisk	26,2	27,2	402,1	14,6
Minibank	80,3	7,6	67,2	11,6
EFTPOS Bensin 3)	51,6	11,8	11,8	20,1
EFTPOS Annen handel 4)	71,5	37,8	31,2	43,1
Kredittkort og T/E-kort 5)	12,4	24,0	13,5	23,9
SUM	570,6	8,0	5.180,0	7,2

Kilde: Norges Bank, Bankenes Betalingsentral (BBS), Bankforeningen, Sparebankforeningen, Postbanken, Postgiro, oljeselskapene, reisekortselskapene, kredittkortselskapene og Fellesdata.

1) Enkelte 1993-tall er reviderte.

2) Omsetningstallene for sjekker utstedt på forretningsbanker er beheftet med usikkerhet.

3) EFTPOS: Elektronisk kortbasert betaling på bensinstasjoner (Electronic Transfer at Point of Sale). Omsetnings- og transaksjonstallene for EFTPOS-bensin gjelder bruk av både bankutstedte kort og kort utstedt av oljeselskapene.

4) EFTPOS: "Electronic Funds Transfer at Point of Sale" i varehandelen.

5) Kredittkortene innbefatter Kjøpekort, Reserve Konto, Multicard, Her & Nå og Cresco Card. T/E-kortene innbefatter kort utstedt av VISA, Diners, Europay og American Express brukt i Norge.

3.2 Bankgiro

Antall transaksjoner med bankgiro økte med 10 prosent, mens veksten i 1993 var noe over 7 prosent. Omsetningen økte med ca. 14 prosent, mot ca. 3 prosent i 1993. De elektroniske bankgirotjenestene økte sin andel av de totale bankgirotjenestene fra 37 prosent i 1993 til 39 prosent i 1994.

Veksten i bruken av bankgiroblanketter har sammenheng med at brevgirotjenesten, som ble introdusert våren 1992, har hatt en sterk vekst. I alt 74 banker har nå innført ordningen. I 1994 ble det innsendt 39 mill. blanketter via brevgiro; en vekst på 86 prosent i forhold til 1993. Brevgiro utgjorde i 1994 35 prosent av alle behandlede blanketter mot under 20 prosent i 1993.

OCR¹-andelen av blankettbaserte bankgiro fortsetter å øke. Bruk av giro til kontant utbetaling (advisert giro) fortsetter å gå ned og er i dag svært lite brukt. Antall betalinger fra postgiro til bankgiro økte omtrent like mye i 1994 som i 1993, dvs. 11 prosent. I 1994 utgjorde postgiroblankettene ca. 24 prosent av blankettene som ble behandlet i BBS.

Bruken av de elektroniske tjenestene økte omtrent like mye i 1994 som i 1993. De tidligere års vekst i bruk av bedriftsterminalgiro fortsatte i 1994; antall betalinger økte med 54 prosent, mens omsetningen økte med 59 prosent. Veksten i 1993 var til sammenligning 47 prosent for antall betalinger og 35 prosent for omsetningen. Antall transaksjoner og omsetningen med denne tjenesten er nå nesten halvparten så stor som for direkte remittering. Direkte remittering hadde en vekst i 1994 på 6 prosent i antall transaksjoner og 9 prosent i omsetning, mens det i 1993 var en vekst i antall transaksjoner på 7,5 prosent og en nedgang i omsetningen på 6,5 prosent. Autogiro-tjenesten fortsetter å øke, med en vekst i antall transaksjoner på 16 prosent i 1994. Bankene vil etter planen i 1995 lansere en ny direkte debiteringstjeneste under betegnelsen "avtalegiro". Denne tjenesten vil kunne sette fart på veksten for direkte debitering.

TABELL 3.2 NØKKELTALL FOR BANKGIRO

Betalingsmåter	Antall (1000)	Endring fra 1993 i %	Omsetning (mill.kr)	Endring fra 1993 i %
Standard giro 1)	49.140	3,5	427.282	0,4
OCR-service 1)	37.747	9,1	197.562	4,8
Spesial giro til bank	833	-7,5	4.797	-8,2
Advisert giro	1.149	-11,8	6.907	-10,9
Postgiro til bankgiro 2)	13.666	11,0	54.012	211,4
Postgiro til postgirokonto 2)	9.715	5,3	10.900	-55,0
Sum blankett-giro 2)	112.250	6,1	701.460	4,9
Direkte remittering	42.035	5,9	792.815	9,1
Bedriftsterminalgiro 3)	17.509	53,9	355.685	59,4
Autogiro	12.733	15,9	68.692	11,3
Sum direkte tjenester (Autogiro + Direkte remittering + BTG)	72.277	16,5	1.217.192	20,3
Sum bankgirotjenester	184.527	9,9	1.918.652	14,2

Kilde: Bankenes Betalingsentral (BBS) og Fellesdata.

- 1) Inkluderer også desentralt registrerte blanketter i sparebankene tilknyttet Fellesdata. Dette utgjorde i 1994 mer enn 15 mill. blanketter. Omsetningstallene for disse transaksjonene er noe usikre.
- 2) Postgiroblanketter behandlet av BBS.
- 3) Bedriftsterminal-transaksjoner som ikke blir fanget opp i BBS eller Fellesdata, er ikke med. Dette utgjør trolig mindre enn 10 prosent av transaksjonsvolumet.

¹ Forkortelse for "Optical Character Recognition".

3.3 Postgiro

Tabell 3.3 viser antall transaksjoner og omsetningen for postgirotjenestene i 1994. Samlet sett var det små endringer i bruken av postgirotjenestene fra 1993 til 1994. Antallet elektroniske transaksjoner økte imidlertid markert, mens det var en klar nedgang i bruken av de blankettbaserte tjenestene. Oppgangen i bruk av elektronisk giro har skjedd fra et lavt nivå slik at andelen elektroniske transaksjoner fremdeles er lav i forhold til i bankene. I 1994 var 18,2 prosent av transaksjonene elektroniske mot 14,1 prosent i 1993.

Til tross for nedgangen i bruk av blankettbasert postgiro, økte omsetningen for alle Postgiros tjenester bortsett fra utbetalingskort. Nedgangen i bruk av utbetalingskort skyldes at stadig flere utbetalinger erstattes med direkte remittering til en bank- eller postbank-konto.

TABELL 3.3 NØKKELTALL FOR POSTGIRO 1)

Betalingsmåter	Transaksjoner (1000)	Endring fra 1993 i % 2)	Omsetning (mill.kr)	Endring fra 1993 i % 2)
Innbetalingskort	50.328	-4,1	468.558	11,1
Utbetalingskort 3)	25.398	-8,0	85.443	-14,1
Gireringer	42.004	-7,6	1.845.723	0,6
Sum blanketter	117.730	-6,2	2.399.724	1,9
Direkte remittering 4)	24.725	27,3	391.206	14,2
Direkte debitering	1.496	26,4	10.913	33,2
Sum elektronisk	26.221	27,3	402.119	14,6
Totalt	143.951	-1,5	2.801.843	3,5

Kilde: Postgiro.

1) Tallene inkluderer overføringer mellom Postgiro og bankene. Det foreligger ikke opplysninger om antallet slike overføringer. Antall transaksjoner fra Postgiro til bankene via BBS utgjorde omtrent 12,5 millioner i 1994.

2) Enkelte 1993-tall er reviderte.

3) Transaksjons- og omsetningstall for utbetalingskort gjelder både direkte remitteringer (DataGiro) med utbetalingskort og andre utbetalingskort. Vel 80 prosent av antallet transaksjoner og ca. 65 prosent av omsetningen er DataGiro med utbetalingskort.

4) Transaksjons- og omsetningstall gjelder DataGiro med og uten melding; se 2).

3.4 Sjekk

Sjekkbruken har de siste ti årene stadig blitt redusert, bl.a. på grunn av innføring av priser på tjenesten og introduksjon av alternative tjenester. Antall sjekk-transaksjoner ble i 1994 redusert med nesten 17 prosent, hhv. 16 prosent for sparebankene, 19 prosent for forretningsbankene og 12 prosent for Postbanken. Bruk av Postbankens sjekker ble redusert for første gang siden tjenesten ble innført i 1987.

Sjekker synes i større grad enn tidligere å bli benyttet til betaling av større beløp. Mens gjennomsnittlige beløp pr. sjekk har holdt seg nokså konstant i de foregående år, steg den fra kr. 10.037 i 1993 til kr. 12.768 i 1994. Forretningsbankenes kunder skriver gjennomgående ut større sjekkbeløp enn kundene i de øvrige bankene. I gjennomsnitt var

beløpet pr. sjekk i forretningsbanker på kr. 23.021,- i 1994. Sjekker trukket på Postbanken hadde lavest beløp med et gjennomsnitt på kr. 1.433.

TABELL 3.4 SJEKKSTATISTIKK

Sjekker trukket på banker	Transaksjoner (Mill.)	Endring fra 1993 i %	Omsetning (Mrd.kr.)	Endring fra 1993 i %
Sparebanker 1)	13,7	-16,0	110,5	22,4
Forretningsbanker	9,6	-19,3	221,0	-0,5
Postbanken	3,0	-11,8	4,3	-12,2
Alle banker	26,3	-16,8	335,8	5,9

Kilde: Norges Bank, Bankforeningen, Sparebankforeningen og Postbanken.

1) Omsetningstallene fra Sparebankene er beheftet med usikkerhet.

3.5 EFTPOS, minibanker og betalingskort

Det var i 1994 en fortsatt sterk økning i antallet EFTPOS-betalinger og en moderat oppgang i antall minibankuttak. Samlet sett ble det foretatt vel 203 millioner betalinger og kontantuttak ved bruk av kort fra minibanker og EFTPOS-terminaler i 1994, dvs. en oppgang på 17,8 prosent fra 1993. Antall kort i bankene, Postbanken/Postgiro og oljeselskapene økte med vel 350.000 i løpet av 1994. Reisekortselskapene hadde også en markert vekst i antall kort i 1994. Postgiro startet å utstede egne postgirokort 1.1.94, men har en beskjeden kortmasse.

Tabellene 3.5.1 og 3.5.2 viser henholdsvis bankenes og Postgiros/Postbankens kortbaserte elektroniske betalingsformidling i 1994. Det var en svak oppgang i Postgiros/Postbankens markedsandel for de kortbaserte elektroniske betalingene i 1994, men bankene har fortsatt den dominerende andelen. Av det samlede antall korttransaksjoner fra minibanker, butikker og bensinstasjoner i 1994 gikk kun 5 prosent via terminaler tilknyttet Postgiro. Tilsvarende andel i 1993 og 1992 var hhv. ca. 3,8 prosent og ca. 2,5 prosent.

Mange EFTPOS-terminaler kan også benyttes til uttak av kontanter på inntil kr. 500 gjennom såkalt "cash-back". Det forventes at EFTPOS-tjenesten fortsetter å øke og at dette til en viss grad vil skje på bekostning av minibanktjenesten.

EFTPOS

Bankene: Veksten for EFTPOS-tjenesten var nesten like sterk i 1994 som i 1993. Antall brukersteder økte med 21 prosent, mens antall terminaler økte med 23 prosent. Transaksjonsvolumet på disse terminalene økte med 36 prosent, mens omsetningen steg med 42 prosent. Ettersom antall bankutstedte kort bare økte med 4,4 prosent, innebar veksten i bruken av EFTPOS-tjenestene en betydelig økning i transaksjoner pr. kort. Gjennomsnittlig ble bankenes kort i 1994 benyttet til mer enn 30 kjøp i butikker, mot ca. 25 i 1993. Gjennomsnittlig beløp for en EFTPOS-transaksjon i butikk er kr. 420. Utnyttelsen av butikkens EFTPOS-terminaler økte fra 2.977 transaksjoner pr. år i 1993

til 3.279 i 1994. Dette utgjorde i 1994 13 transaksjoner pr. dag pr. terminal¹.

Antall bensinstasjoner med banktilknyttede terminaler ble redusert med 3,8 prosent i 1994. Sparebankene hadde en liten økning (1 prosent) i tilknyttede terminaler, mens forretningsbankene hadde en nedgang på 11,4 prosent. Både antall transaksjoner og omsetningen med bankenes kort på bensinstasjoner økte med 8,4 prosent. Bankenes andel av elektronisk kortbruk på bensinstasjoner har de siste årene holdt seg nokså stabil på ca. 30 prosent. I gjennomsnitt ble bankkortet benyttet til 7 transaksjoner på bensinstasjoner i 1994. Gjennomsnittlig beløp pr. betaling var kr. 237. Tallene er omlag uforandret fra 1993.

Postgiro/Postbanken: Fra slutten av året 1993 ble det mulig å benytte Postbankens kort i Bank-Axepts terminaler. Dette har medført økt bruk av kortene. Antall terminaler eid av Postgiro/Postbanken økte med 14 prosent i 1993 og med 26 prosent i 1994. Antall postbankkort har også steget kraftig i 1993 og 1994, med hhv. 26 prosent og 59 prosent.

Antall transaksjoner og omsetningen i Postgiros EFTPOS-terminaler økte med henholdsvis 80 prosent og 56 prosent i 1994. Både terminaler og kort blir imidlertid fortsatt mindre benyttet enn i forretnings- og sparebankene. Bedre samordning mellom bankenes og postens systemer med hensyn til bruk av hverandres terminaler vil kunne endre dette bildet.

Antall transaksjoner og omsetning med postbankkort på bensinstasjoner økte med henholdsvis 37 prosent og 36 prosent. I gjennomsnitt ble et postbankkort i 1994 benyttet til 4 transaksjoner på bensinstasjoner. Gjennomsnittlig beløp pr. betaling var kr. 318, som er noe høyere enn ved betaling med bankenes kort.

Minibanker

Bankene: Antall minibanker utplassert av spare- og forretningsbankene har vært forholdsvis stabilt de senere år. Antall transaksjoner økte med 6,9 prosent i 1994, mens omsetningen steg noe mer. I gjennomsnitt tas det ut 836 kr. pr. minibankuttak. Utnyttelsen av minibankene øker fortsatt, og i 1994 ble det i gjennomsnitt utført ca. 130 transaksjoner pr. terminal pr. dag.

Postgiro/Postbanken: Postgiro/Postbanken har utplassert 67 minipostbanker, som er én mer enn i 1993. Antall transaksjoner økte med 34 prosent, og omsetningen økte med 36,5 prosent. Antall uttak pr. minipostbank pr.døgn er 118. Utnyttelsen er altså fortsatt noe lavere enn for forretnings- og sparebankenes terminaler.

¹ I halvårsrapporten for utviklingstrekkene ble det angitt 14 transaksjoner pr. dag pr. terminal. Dette tallet var basert på prognoser for transaksjonsvolumet i 1994 som viste seg å bli lavere enn forventet. Antall transaksjoner pr. EFTPOS-terminal pr. døgn er forøvrig beregnet ved å legge til grunn 270 handledager i løpet av året.

Betalingskort og kredittkort

Tabell 3.5.3 viser oljeselskapenes og kredittkortselskapenes kortbaserte betalingsformidling i 1994. De fleste elektroniske betalinger på bensinstasjoner skjer ved bruk av oljeselskapenes egne kort. Bruken av oljeselskapenes kort på bensinstasjoner økte med 12,6 prosent. Kortmassen gikk samtidig opp med nær 20 prosent. Gjennomsnittsbeløpet for hver betaling med oljeselskapenes betalingskort var kr. 223,- i 1994 mot kr. 205,- i 1993.

Etter en moderat vekst foregående år, økte bruken av kredittkort sterkt i 1994. Antall transaksjoner økte med 41 prosent, mens omsetningen økte med 57 prosent. Det var betydelige endringer i de enkelte kredittkortselskapenes markedsandeler. Multikort hadde den største veksten med en økning i omsetningen på 126 prosent.

TABELL 3.5.1 BANKENES KORTBASERTE ELEKTRONISKE BETALINGSFORMIDLING

	<u>Totalt banker</u>		<u>Forretningsbanker</u>		<u>Sparebanker</u>	
	1994	Endring fra 1993 i %	1994	Endring fra 1993 i %	1994	Endring fra 1993 i %
Antall bankutstedte kort (1000)	2.042,9	4,4	703,6	-3,6	1.339,3	9,2
- herav som kan benyttes i minibank	2.036,9	4,1	697,6	-4,4	1.339,3	9,2
- herav Smartkort	189,4	-58,5	189,4	-58,5		
- herav reisekort (T/E) 1)	1.013,1	16,1	342,5	13,4	670,6	17,6
- herav kredittkort	9,1	116,7	5,4	-	3,7	-11,9
Minibanker						
- antall minibanker	1.674	2,0	683	1,6	991	2,3
- antall transaksjoner (mill.)	77,5	6,9	30,3	5,9	47,2	7,5
- omsetning (mill.kr.)	64.824,0	10,9	26.299,0	9,5	38.525,0	11,9
EFTPOS-butikker						
- antall butikker	15.085	21,4	7.651	19,1	7.434	23,8
- antall terminaler	20.342	23,1	10.200	18,6	10.142	28,0
- antall transaksjoner (mill.)	66,7	35,6	32,5	33,7	34,2	37,3
- omsetning (mill.kr.)	27.992,0	41,6	15.088,0	40,5	12.904,0	42,9
EFTPOS-bensinstasjoner						
- antall stasjoner	1.864	-3,8	645	-11,4	1.219	0,8
- antall transaksjoner (mill.)	14,2	8,4	5,7	11,8	8,5	6,3
- omsetning (mill.kr.)	3.372,0	8,4	1.364,0	16,9	2.008,0	3,4

Kilde: Bankforeningen og Sparebankforeningen.

1) Reisekort (T/E): Internasjonalt betalingskort (Travel and Entertainment).

TABELL 3.5.2 POSTGIRO OG POSTBANKENS KORTBASERTE ELEKTRONISKE BETALINGSFORMIDLING

	1994	Endring fra 1993 i %
Antall postbankkort pr. 31.12 (1000)	200,6	59,2
Antall MasterCard pr.31.12 (1.000)	56,1	14,5
Sum kort utstedt av Postbanken	256,7	46,7
Antall postgirokort (1.000)	3,7	-
Minibanker:		
antall minibanker	67	1,5
antall transaksjoner (1000)	2.814	34,0
omsetning (mill.kr.)	2.383	36,5
EFTPOS butikker og postkontorer:		
antall terminaler 1)	3.326	25,7
- på postkontorer	1.200	26,3
- på salgssteder	2.126	25,4
antall transaksjoner (1000)	4.765	79,8
omsetning (mill.kr.)	3.223	55,8
EFTPOS - bensin:		
antall transaksjoner (1000)	801	37,4
omsetning (mill.kr.)	255	35,6

Kilde: Postgiro og Norges Postbank.

1) Terminaler eid av Postgiro.

TABELL 3.5.3 OLJE OG KREDITTKORTSELSKAPENES KORTBASERTE BETALINGSFORMIDLING 1)

	Transaksjoner (1000)	Endring fra 1993 i %	Omsetning Mill.kr.	Endring fra 1993 i %	Antall kort (1000)	Antall brukersteder
Sum oljeselskapenes kort 2)	36.578,0	12,6	8.148,3	22,2	1.131,1	2.169
Sum kredittkort 3)	841,1	41,2	2.392,5	56,8	371,8	-
herav						
- Kjøpekort 5)	-	-	1.125,9	58,4	230,7	11.234
- "Reserve konto" 4)	-	-	150,0	45,2	19,5	-
- Multikort	-	-	194,5	125,9	46,1	10.000
- "Her & Nå"	-	-	492,1	68,5	45,5	11.280
- Cresco Card 5)	-	-	430,0	28,7	30,0	6.500

Kilde: Oljeselskapene og kredittkortselskapene.

- 1) Oljeselskapenes kort benyttes elektronisk, og kredittkortene benyttes manuelt og elektronisk. Vel 50 prosent av transaksjonene og nær 70 prosent av omsetningen med kredittkortene var elektronisk.
- 2) Gjelder kort utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet. Gjelder ikke kontantkort. Enkelte 1993-tall er reviderte.
- 3) Transaksjonstallene for enkeltselskaper oppgis ikke da enkelte av kredittkortselskapene ikke ønsker disse offentliggjort i sammenheng med omsetningstallene.
- 4) Uttak fra Reserve konto kan bare skje i Kredittkassens og Postens filialer, minibanker og EFTPOS-terminaler.
- 5) 1993-tallene for Kjøpekort og Cresco Card er reviderte.

3.6 Internasjonale betalingskort

Tabell 3.6.1 og 3.6.2 viser reisekortselskapenes kortbaserte betalingsformidling i 1994. Både antall brukersteder og antall kort har økt betydelig i 1994. Antall transaksjoner og omsetningen for de fire internasjonale reisekortselskapene American Express A/S, Diners Club Norge A/S, Europay Norge A/S og VISA Norge A/S, steg med henholdsvis 22 prosent og 18 prosent i 1994. Selskapenes innbyrdes markedsandeler ble noe endret i løpet av 1994.

Utlendingers bruk i Norge steg noe mer enn nordmenns bruk i utlandet, 27 prosent mot 20 prosent. Dette kan bl.a. skyldes OL på Lillehammer i februar 1994. Nordmenns bruk i utlandet er imidlertid fortsatt dobbelt så stor som utlendingers bruk i Norge. Nordmenn benytter reisekortene stadig mer innenlands, men andelen betalinger med reisekort utgjør fortsatt bare 1,5 prosent av det totale antallet kontantløse betalinger.

TABELL 3.6.1 ENKELTE OPPLYSNINGER OM REISEKORTSELSKAPENE

Selskap	Antall kort (1000)	Brukersteder i Norge	Brukersteder i verden (1000)	Brukerstedsavgift i % av omsetning	Maksimal brukerstedsavgift ifølge prisavtale
American 1) Express A/S	53	24.000	3.600	2,50 - 3,95	3,95
Diners Club Norge A/S	107	20.000	2.800	1,75 - 3,00	3,00
Europay 2) Norge A/S	504	30.348	12.700	1,50 - 3,00	3,00
VISA 3) Norge A/S	977	38.700	12.000	0,85 - 2,60	2,60

Kilde: Reisekortselskapene.

1) Tall for American Express er anslag fra Norges Bank og er beheftet med usikkerhet.

2) Europay utsteder kortene MasterCard, Eurocard, Eurocheque og Cirrus. Antall brukersteder i Norge gjelder bruk av MasterCard.

3) I tallet for brukersteder i Norge er det inkludert deler av brukerstedene som kun tar bankkortdelen i kombinerte kort.

TABELL 3.6.2 REISEKORTSELSKAPENES VIRKSOMHET 1994

Selskap	Transaksjoner (1000)				Omsetning (mill.kr)			
	Totalt	NN	NU	UN	Totalt	NN	NU	UN
American 1) Express A/S	1.600	750	450	400	2.150	1.000	700	450
Diners Club 2) Norge A/S	3.024	2.242	629	153	3.406	2.624	661	121
Europay 2) Norge A/S	4.513	2.287	1.176	1.050	4.363	2.386	1.174	803
VISA 2) Norge A/S	8.767	3.222	4.105	1.440	7.618	2.565	3.931	1.122
Totalt	17.904	8.501	6.360	3.043	17.537	8.575	6.466	2.496

Kilde: Reisekortselskapene.

NN = Nordmenns kjøp i Norge
 NU = Nordmenns kjøp i utlandet
 UN = Utlendingers kjøp i Norge

- 1) Omsetnings- og transaksjonstallene for American Express er anslag fra Norges Bank og er beheftet med usikkerhet.
- 2) Transaksjons- og omsetningstallene for VISA, Europay og Diners består både av varekjøp og kontantuttak ved bruk av personkort og firmakort. Inndeling i kontantuttak og varekjøp er som følger:

	Ant. trans.(1000)	Omsetning(mill.kr)
VISA, totalt	8.767	7.618
-herav kontantuttak	1.426	2.164
-herav varekjøp	7.341	5.454
Europay totalt	4.513	4.363
-herav kontantuttak	490	587
-herav varekjøp	4.023	3.776
Diners totalt	3.024	3.406
-herav kontantuttak	315	262
-herav varekjøp	2.709	3.144

3.7 Seddel og mynt

I tabellene 3.7.1 - 3.7.8 gis en oversikt over utviklingen i sammensetningen av seddel- og myntomløpet, omløpshastighet og levetid for sedler samt seddelinngangen til Norges Bank i perioden 1990 - 1994.

Sedler

Årsgjennomsnittet for verdien av sedler i omløp økte i 1994 med 3.412,4 millioner kroner til 34.675,9 millioner kroner. Dette er en økning på 10,9 prosent i forhold til 1993. Økningen fra 1992 til 1993 var på 4,5 prosent. 500-kroneseddelsens andel øker fortsatt, mens 100-kroneseddelsens andel reduseres noe. Omløpshastigheten (definert som antall ganger sedlene passerer gjennom Norges Bank pr. år) var 4,84 i 1994 mot 4,87 i 1993.

500-kroneseddelsens omløpshastighet økte fra 7,74 i 1993 til 8,01 i 1994. Den høye omløpshastigheten på 100- og 500-kronesedler skyldes i vesentlig grad bruk av disse

valører i minibanker og publikums adferd ved kontante betalinger.

Inngangen av sedler innlevert til Norges Bank for sortering og ekthetskontroll økte med 2,3 prosent, fra 512,2 millioner sedler til 524,2 millioner sedler.

TABELL 3.7.1 SEDDELOMLØPETS SAMMENSETNING, ÅRSGJENNOMSNIITT (Mill. kr.)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1990	18.715,5	729,6	-	7.714,4	579,2	27.738,7
1991	19.571,1	828,1	-	7.641,5	567,8	28.608,5
1992	20.864,3	1.282,4	-	7.193,0	578,9	29.918,6
1993	22.009,8	1.889,5	-	6.777,5	586,7	31.263,5
1994	24.832,6	2.548,3	105,5	6.585,8	603,7	34.675,9

TABELL 3.7.2 SEDDELOMLØPETS SAMMENSETNING, PROSENTVIS FORDELING

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1990	67,5	2,6	-	27,8	2,1	100
1991	68,4	2,9	-	26,7	2,0	100
1992	69,7	4,3	-	24,1	1,9	100
1993	70,4	6,0	-	21,7	1,9	100
1994	71,6	7,4	0,3	19,0	1,7	100

TABELL 3.7.3 SEDLENES OMLØPHASTIGHET 1)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1990	1,25	2,92	-	4,93	1,73	3,93
1991	1,44	4,36	-	5,62	1,96	4,47
1992	1,50	6,35	-	6,11	1,97	4,77
1993	1,43	7,74	-	6,32	1,98	4,87
1994	1,32	8,01	5,35	6,43	2,06	4,84

1) Antall ganger sedlene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr. år.

TABELL 3.7.4 TILINTETGJORTE SEDLER (Mill. kr.)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	10-kr.	Totalt
1990	13.437,2	175,1	-	2.558,8	805,6	4,1	16.980,8
1991	9.181,1	1.259,3	-	5.332,3	945,3	2,8	16.720,8
1992	1.967,7	318,1	-	4.515,4	653,1	2,4	7.456,7
1993	2.079,4	627,0	-	3.411,0	549,9	1,5	6.668,8
1994	2.374,5	1.160,0	1,5	4.230,6	619,1	1,1	8.386,8

TABELL 3.7.5 GJENNOMSNIITTLIG LEVETID FOR SEDLER (år)

År	1000-kr.	500-kr.	100-kr.	50-kr.
1990	1,4	4,2	3,0	0,7
1991	2,1	0,7	1,4	0,6
1992	10,6	4,0	1,6	0,9
1993	10,6	3,0	2,0	1,1
1994	10,5	2,2	1,6	1,0

TABELL 3.7.6 SEDDELINNGANG 1) (Mill. stk.)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	10-kr.	Totalt
1990	23,5	4,3	-	380,1	20,0	0,4	428,3
1991	28,2	7,4	-	429,3	22,1	0,2	487,2
1992	31,3	16,3	-	439,1	22,8	-	509,5
1993	31,5	29,2	-	428,3	23,2	-	512,2
1994	32,7	40,8	2,8	423,0	24,9	-	524,2

1) Antall sedler innlevert til Norges Bank for sortering og ekthetskontroll.

Mynt

Årsgjennomsnittet for verdien av mynt i omløp økte med 132,9 millioner kroner til 2.276,6 millioner kroner. Dette er en økning på 6,2 prosent. 20-kronemynten som ble lansert 1. november 1994, hadde ved årsslutt en andel på 9,7 prosent av myntomløpet regnet i verdi. 10-kronemynten utgjør 46,9 prosent av skillemyntomløpet regnet i verdi. Bruk av 10-kronemynt i automater, blant annet ved bomveier, til parkering og i telefon, medfører at 10-kronemyntens andel fremdeles er stigende.

TABELL 3.7.7 SKILLEMINTOMLØPETS SAMMENSETNING, ÅRSGJENNOMSNIIT (Mill. kr.)

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	25-øre	10-øre	Kobber	Totalt
1990	-	867,8	358,3	406,8	110,4	41,6	151,3	25,8	1.962,0
1991	-	912,1	365,2	421,7	113,8	41,4	161,1	25,8	2.041,1
1992	-	956,1	370,5	434,0	116,5	41,1	166,3	25,7	2.110,2
1993	-	995,0	374,9	440,2	119,0	40,9	148,0	25,7	2.143,7
1994	34,2	1.067,2	387,5	460,2	124,3	40,6	136,9	25,7	2.276,6

TABELL 3.7.8 SKILLEMINTOMLØPETS SAMMENSETNING, PROSENTVIS FORDELING

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	25-øre	10-øre	Kobber	Totalt
1990	-	44,2	18,3	20,8	5,6	2,1	7,7	1,3	100
1991	-	44,6	17,9	20,7	5,6	2,0	7,9	1,3	100
1992	-	45,3	17,6	20,6	5,5	1,9	7,9	1,2	100
1993	-	46,4	17,5	20,5	5,6	1,9	6,9	1,2	100
1994	1,5	46,9	17,0	20,2	5,5	1,8	6,0	1,1	100

TABELL 3.7.9 SKILLEMINT INNGANG 1) (Mill. stk.)

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	Totalt
1993	-	158,8	58,9	316,5	46,3	580,5
1994	2,2	173,2	66,8	327,3	47,4	616,9

1) Antall mynter innlevert til Norges Bank for sortering.

TABELL 3.7.10 SKILLEMINTENS OMLØPSTHASTIGHET 1)

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	Totalt
1993	-	1,60	0,79	0,72	0,20	0,68
1994	1,27	1,63	0,87	0,72	0,19	0,69

1) Antall ganger myntene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr. år.

3.8 S.W.I.F.T. (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications)

S.W.I.F.T.-systemet, som er et elektronisk system for overføring av meldinger, er viktig i den internasjonale betalingsformidlingen. Dette systemet benyttes ved en meget stor del av de overføringer som foretas mellom norske betalingsformidlende institusjoner og utlandet. Pr. desember 1994 var i alt ca. 2.500 banker i 116 land medlemmer i systemet.

Ved utgangen av 1994 var det 24 norske medlemmer (inklusive Norges Bank og Postgiro) og 3 undermedlemmer (utenlandskeide banker med kontorer i Oslo som har selvstendig tilknytning til S.W.I.F.T.). I Norge omsetter S.W.I.F.T. for ca. 60-80 milliarder kroner pr. dag. Dette er ca. 4 til 5 ganger høyere enn dagens omsetning i BBS for massebetalinger.

Som det fremgår av tabell 3.8, er antallet transaksjoner formidlet i dette systemet på verdensbasis stadig økende. I 1994 var antallet slike transaksjoner 13,4 prosent høyere enn i 1993, mot 12,7 prosent økning året før. Den norske trafikkandelen målt i utgående meldinger på verdensbasis avtar stadig og var i 1994 på 0,98 prosent mot 1,05 prosent i 1993, 1,15 prosent i 1992, 1,25 prosent i 1991 og 1,4 prosent i 1990.

Antallet utgående meldinger fra Norges Bank ble noe redusert i 1994 i forhold til foregående år. Nedgangen var imidlertid betydelig større i 1993. Dette skyldes at antallet

meldinger i 1992 var særlig høyt på grunn av valutauroen høsten 1992, samt at betalingsformidlingsoppdrag for staten er overført til private banker og Postgiro.

TABELL 3.8 S.W.I.F.T.-MELDINGER

År	Ant.utg.meld. Verdensbasis (1000)	Ant.utg.meld. fra norske banker (1000)	Ant.utg.meld. fra Norges Bank (1000)
1986	192 000	3 747	17,8
1987	222 300	4 290	19,7
1988	245 000	4 290	19,2
1989	296 000	4 316	24,8
1990	333 000	4 632	29,8
1991	365 159	4 567	39,3
1992	405 541	4 650	72,0
1993	457 025	4 805	52,2
1994	518 097	5 075	48,2

Kilde: Norges Bank.

4. Viktige hendelser i betalingsformidlingen

4.1 Risikoreducerende tiltak i betalingsformidlingen

Som beskrevet i punkt 2.5, har Norges Bank og bankene iverksatt arbeid for å etablere et nytt avregnings- og oppgjørssystem med henblikk på å redusere risikoen i betalingsformidlingen.

Norges Bank og bankene foretok i fellesskap en kartlegging av betalingssystemene våren 1994. Arbeidet hadde som målsetning å kartlegge trafikkmønsteret i mellomregningen mellom bankene og i BBS-avregningen. Kartleggingen viste at det årlig omsettes for ca. 25.000 mrd. kr. i det norske betalingssystemet. Av dette utgjør BBS-avregningen ca. 2.500 mrd. kr. pr. år.

Kartleggingsarbeidet våren 1994 ga et bedre faktagrunnlag for drøftinger mellom bankene og Norges Bank om risikoreducerende tiltak i oppgjørssystemene.

4.2 Sammenslåing av Norges Postbank og Postgiro

Stortingsmelding nr. 17 (1991-1992) "Om posttjenestens framtidige rammevilkår" behandlet blant annet forholdet mellom Norges Postbank og Postgiro. Det ble der slått fast at en sammenslåing vil kunne by på markeds- og kostnadmessige synergieffekter og at slike effekter særlig vil være av betydning på mellomlang og lang sikt. Det ble lagt til grunn at en sammenslåing først skulle skje når det ble klart at Postgiro vil bidra positivt til den sammenslåtte enhets økonomiske resultat.

I Nasjonalbudsjettet for 1994 varslet regjeringen at man var i ferd med å vurdere en forsert sammenslåing av Norges Postbank og Postgiro. En slik forsering av fusjonsplanene hadde bakgrunn i de endringer som skjer på bank- og betalingsformidlingsmarkedet, samt behovet for å styrke pengetjenestene som tilbys gjennom Postverkets nett. Videre ble det lagt til grunn at en slik sammenslåing ville kunne skape et bedre grunnlag for samordning av betalingssystemene.

I tilknytning til planleggingsarbeidet med forsering av en sammenslåing ble det nedsatt en prosjektgruppe bestående av representanter fra Norges Postbank, Postgiro og Postverket. Gruppen foreslo en sammenslåing til en postal bank basert på Postgiros betalingssystem allerede fra 1. januar 1995. I utredningen ble det lagt vekt på at den fusjonerte banken får rammevilkår på linje med andre banker og gis full forretningsmessig frihet. Gruppens innstilling ble behandlet og fikk tilslutning i Norges Postbanks og Postverkets styrer i januar 1994.

Regjeringen la i Stortingsproposisjon nr. 38 (1993-1994) frem forslag om en sammenslåing av Norges Postbank og Postgiro fra 1. januar 1995. Et viktig siktemål med dette forslaget var blant annet ønsket om å styrke bank- og betalingstilbudet i alle deler av landet gjennom Postverkets nett. Videre ble framlegget begrunnet med at Norges Postbank og Postgiro i fremtiden ville ha kommet i konkurranse med hverandre både på bedrifts- og

personkundemarkedet for tjenester innen områder som f.eks. betalingsformidling, brukskonto og kreditt.

Forslaget om fusjon av Norges Postbank og Postgiro (til Postbanken) med virkning fra 1. januar 1995 ble vedtatt i Stortinget 6. oktober 1994.

4.3 Utviklingen innen EDI-EDIFACT

EDI (Electronic Data Interchange) har lenge vært i bruk innen betalingsformidling; dels i datautvekslingen mellom banker og dels i datautvekslingen med enkelte større kunder. Slik datautveksling krever avtaler om bruk av felles standarder. Innenlands brukes i dag i første rekke BOLS (Bankenes on-line standard, dvs. standard for filoverføring) og spesifikke formater knyttet til de enkelte tjenester. I forhold til utlandet brukes i første rekke standarder definert i regi av S.W.I.F.T.. Det forventes imidlertid at man etterhvert vil gå over til såkalte EDIFACT-standarder, dvs. standarder for datautveksling basert på bruk av EDIFACT-formatet.

Internasjonalt arbeides det, blant annet i regi av FN (ved "UN/EDIFACT board"), med å utvikle et felles rammeverk i form av kataloger over meldingstyper og spesifikasjoner for hva de enkelte meldingstyper kan omfatte. Arbeidet med finansielle meldinger foregår i regi av en UN/EDIFACT-komitè kalt MD4. Norsk banknæring har i 1994 vært representert i de fleste arbeidsgrupper under MD4. Deltakelsen koordineres av Bankenes Standardiseringskontor (BSK, tidligere BUS) og Norsk EDIPRO (Norwegian Centre for EDI and Trade Procedures).

På nasjonalt plan arbeider bankene blant annet med ny norsk interbank-standard, basert på bruk av EDIFACT og med standardisert anvendelse av nye versjoner av EDIFACT-betalingsmeldinger for bruk mellom bankene og deres kunder.

Arbeidet med ny norsk interbank-standard startet i 1993. Etter et utredningsarbeid gjennomført i regi av BUS (nå Bankenes Standardiseringskontor) besluttet spare- og forretningsbankene sommeren 1994 å erstatte den nåværende interbank-standard (BOLS) med en ny interbank-standard basert på EDIFACT-meldingen FINPAY (Financial Payment). Til å forberede dette ble det høsten 1994 etablert et eget prosjekt kalt NIBE-prosjektet (Norsk interbank standard - EDIFACT). Ifølge gjeldende plan for NIBE-prosjektet skal den ny standarden være klar innen utgangen av 1995. Samtidig skal det foreligge plan for implementering av standarden i bankene. NIBE-prosjektet er ansett som et viktig samordningsprosjekt innen banknæringen. Prosjektet drives av BSK for medlemsbankene i de to bankforeningene. Det legges opp til at de øvrige brukere av interbank-standard er høringsinstanser.

Arbeidet med å utforme retningslinjer for standardisert anvendelse av EDIFACT-betalingsmeldinger, foregår innen rammene av SEBET¹-prosjektet etablert i regi av Norsk EDIPRO. I dette prosjektet deltar banknæringen, dataleverandører og bedrifter fra ulike

¹ Standardisert anvendelse av EDIFACT betalingsmeldinger.

deler av næringslivet. I 1994 har hovedvekten i SEBET-prosjektet ligget på å utvikle en felles norsk versjon av EDIFACT-meldingen PAYMUL, til bruk for masseutbetalinger (særlig lønnsutbetalinger). Ifølge gjeldende plan for prosjektet skal en i løpet av 1995 teste denne meldingen i datautveksling mellom utvalgte kunder og banker/ bankdatasentraler. Dessuten skal det arbeides med markedsføring og bistand til implementering av meldingen.

4.4 Etablering av "Forum for pengekort"

Norges Bank har gjennom arbeidet i Elbet-rapporten fra 1992 og rapporten "Et generelt pengekortsystem i Norge" fra 1993 inntatt en positiv holdning til at det blir etablert et åpent pengekortsystem i Norge. I den forbindelse har sentralbanken uttalt at aktører i markedet selv bør ta initiativ til etablering av et eventuelt pengekortsystem, men at samfunnsøkonomiske hensyn tilsier en koordinering av utviklingen.

Etter fremleggelsen av disse rapportene fikk Norges Bank signaler om at potensielle aktører så positivt på et samarbeid om dette temaet. Norges Bank tok derfor i desember 1994 initiativ til etablering av "Forum for pengekort".

Det første møtet i "Forum for pengekort" ble avholdt i januar 1995. Formålet med forumet skal være å:

- utveksle informasjon og bidra til koordinering/samarbeid mellom aktørene.
- ivareta formelle hensyn.
- unngå beslutninger som vil kunne bryte med dagens og mulige fremtidige rammebetingelser på området.
- ivareta hensynet til effektivitet, infrastruktur, standardisering og sikkerhet.

Følgende institusjoner er representert: Den norske Bankforening, Sparebankforeningen i Norge, Postbanken, Telenor, Vegdirektoratet, Stor-Oslo Lokaltrafikk og Norges Bank.

Forbrukerrådet vil bli holdt løpende orientert om forumets arbeid. Narvesen, som representerer en viktig tjenestetilbyder, vil likeledes motta informasjon og delta i drøfting av saker med spesiell viktighet for tjenestetilbyderne. Videre vil personer med spesiell kompetanse kunne trekkes inn ved behov.

4.5 Undersøkelse av kostnadene i betalingsformidlingen

Etter anmodning fra Finansdepartementet gjennomførte Norges Bank i 1994 en undersøkelse av bankenes kostnader i betalingsformidlingen. Det ble foretatt en lignende undersøkelse i 1988/89, men endringer i betalingstjenestene og strukturelle endringer i de institusjonene som tilbyr disse, tilsa at det var behov for en ny gjennomgang av kostnadene.

Resultatene av undersøkelsen ble presentert i Penger & Kreditt nr. 1 1995. Artikkelen er gjengitt i vedlegg 1.

4.6 Banklovkommisjonens delinnstilling nr. 1

Banklovkommisjonen ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 6. april 1990 og avga 15. desember 1994 delutredning nr. 1 til Justisdepartementet. Utredningen er publisert i NOU 1994:19 "Finansavtaler og finansoppdrag".

Utredningen fra Banklovkommisjonen inneholder utkast til lov om finansavtaler og finansoppdrag, samt alminnelige og spesielle motiver til lovutkastet. Ifølge NOU-rapporten inneholder gjeldende lovgivning i liten grad privatrettslige særregler for finansavtaler og finansoppdrag. Innenfor dette rettsområdet representerer derfor kommisjonens lovutkast forslag til helt ny lovgivning, men mange av de regler som foreslås, er en kodifisering av gjeldende rettsprinsipper. Forslagene fra Banklovkommisjonen vil få størst betydning for forbrukerkontrakter, men loven vil også gjelde når næringsdrivende inngår kontrakter, med mindre lovens bestemmelser er fraveket i avtale m.v. Kommisjonens lovutkast omfatter følgende hovedområder:

- Avtaler om innskuddskonti og betalingsoppdrag
- Låneavtaler
- Kausjoner og institusjonsgarantier
- Megler-, agent- og rådgivningsoppdrag

For betalingsoppdrag foreslår kommisjonen blant annet regler for å kunne gi kunden økt kontroll og oversikt ved bruk av direkte belastning (autogiro). Kommisjonens flertall foreslår også regler om renteberegning ved godskrivning og belastning av konto som vil fjerne dagens float-inntekter ved vanlige konto til konto oppdrag. Flertallet i kommisjonen foreslår en hovedregel som forbyr institusjoner å motregne innskuddskonto, med unntak av sparekonto i tilfelle insolvensbehandling etter konkurslovens regler. Lovutkastet inneholder også regler om kontohavers ansvar ved misbruk av betalingskort som er mistet eller kommet bort på annen måte. Videre foreslår kommisjonen presiserende regler i rettsforholdet mellom betaleren og betalingsmottakeren om oppgjørsmåte, betalingssted, betalingsfrist og risiko, og regler om institusjonenes ansvar ved forsinkelse av betalingsoppdrag.

4.7 Bankenes avtale om beregning av pris for tilgang til bankenes fellessystemer innen betalingsformidlingen

Bankene har siden 1988 hatt avtale om beregning av pris for tilgang til bankenes fellessystemer innen betalingsformidlingen. Avtalene har ikke vært konsesjonsbehandlet tidligere. Etter at Enebakk Sparebank (under etablering) klaget til Konkurransetilsynet for den pris banken i hht. prisavtalen måtte betale for slik tilknytning, vurderte Konkurransetilsynet avtalen som etableringshindrende og forbød den i hht. Konkurranseloven. De to bankforeningene har siden endret avtalen, særlig for å lette vilkårene for mindre banker.

I brev til Finansdepartementet av 8. februar 1995 søkte Den norske Bankforeningen og Sparebankforeningen i Norge om godkjenning av den endrede avtalen i hht. finansieringsvirksomhetslovens § 2-7 om samarbeidsavtaler. Bestemmelsen er gitt for å

hindre omgåelser av reglene om fusjoner og eierbegrensninger for å unngå kartellvirksomhet og samarbeid for å begrense konkurransen i markedet. Finansdepartementet ba i likelydende brev av 28. mars 1995 til Norges Bank, Kredittilsynet og Konkurransetilsynet om vurdering av søknaden.

Norges Bank ga i sin uttalelse av 5. april 1995 tilslutning til hovedprinsippene prisavtalen bygger på. Etter Norges Banks vurdering synes imidlertid tilknytningsprisen for høy for små banker selv om det ikke lar seg gjøre å fastsette hva som er et akseptablet nivå utfra rent objektive kriterier. Norges Bank tilrådte derfor at avtalen ikke skulle godkjennes før prisen for mindre banker er redusert og videre at en eventuell godkjenning skulle gis midlertidig på det vilkår at samordningen med Postbanken får en tilfredstillende løsning. Norges Banks brev til Finansdepartementet er gjengitt i vedlegg 2.

5. Priser i betalingsformidlingen

Norges Bank har siden 1989 foretatt halvårlige spørreundersøkelser blant de største norske forretnings- og sparebankene, samt Postgiro og Postbanken, om hvordan de priser sine innenlandske betalingstransaksjoner. Undersøkelsen pr. 31.12.1994 omfatter 8 forretningsbanker og 18 sparebanker og utgjør henholdsvis 93 prosent og 71 prosent av bankgruppens totale markedsandeler. Gjennomsnittspriser for hver enkelt bankgruppe er beregnet ved å veie en banks priser for de enkelte tjenester med bankenes andel av NOK-innskudd på anfordring. Gjennomsnittspriser for alle banker er beregnet ved å veie gjennomsnittsprisen for de enkelte betalingstjenestene i de to bankgruppene med de to bankgruppens faktiske markedsandeler (andel av totale transaksjoner).

Forretnings- og sparebanker

Det var en moderat økning i bankenes gjennomsnittspriser på betalingstransaksjoner i 1994. Økningen var noe mindre enn foregående år. De senere år har det vært en større økning i prisene på blankettbaserte tjenester enn på de elektroniske tjenestene. Denne trenden var ikke like entydig i 1994.

Blankettbaserte tjenester:

Størst økning var det i bankenes gjennomsnittspris ved bruk av giro kontant (32 prosent). Prisen på tjenestene giro-kasse og giro i skranke viste bare en beskjeden økning i 1994. For giro-kasse er det noen banker som tidligere hadde en høy pris, som ikke lenger tilbyr denne tjenesten. Prisen for brevgiro har siden introduksjonen av tjenesten i 1992 hatt en moderat vekst.

I de senere årene har det vært en sterk oppgang i prisene på sjekker. Prisene på bruk av privatsjekker endret seg imidlertid lite i 1994. Gjennomsnittsprisen på næringssjekker økte med 11 prosent, hovedsakelig som følge av en prisoppgang på 28 prosent i forretningsbankene.

Elektroniske tjenester:

For de elektroniske girotjenestene var det forholdsvis små endringer i 1994. Gjennomsnittsprisen for direkte remittering med anvisning gikk imidlertid opp fra kr. 10,29 til kr. 11,76, dvs. med 14 prosent. Prisen for autogiro med melding økte med 6 prosent, fra kr. 2,78 til kr. 2,95. Prisen på uttak i andre bankers minibanker utenfor åpningstiden gikk opp med 7 prosent og er nå i gjennomsnitt kr. 3,88 pr. uttak. Prisen for en EFTPOS-transaksjon steg med 9 prosent til kr. 2,16.

Forretningsbankene priser fortsatt sine tjenester gjennomgående noe høyere enn sparebankene. Denne forskjellen har imidlertid blitt mindre de senere år. Det er videre en klar tendens til at større banker tar høyere priser enn mindre banker.

TABELL 5.1 BANKENES GJENNOMSNITTLIGE PRISER 31.12.1992 - 31.12.1994 1)

Tjeneste	Forretningsbanker			Sparebanker			Alle banker		
	31/12 1992	31/12 1993	31/12 1994	31/12 1992	31/12 1993	31/12 1994	31/12 1992	31/12 1993	31/12 1994
Brevgiro 2)	4,12	4,20	4,22	2,99	3,16	3,45	3,52	3,67	3,83
Giro kasse 3)	5,57	6,69	5,96	5,08	3,92	4,86	5,31	5,28	5,40
Giro skranke	9,76	10,17	10,22	8,12	8,47	9,26	8,89	9,30	9,73
Giro kontant	12,57	12,71	16,85	10,39	11,00	14,44	11,41	11,84	15,62
Personsjekk	7,06	8,63	8,57	8,96	9,04	9,02	8,14	8,87	8,83
Næringsjekker	7,81	7,62	9,72	8,88	8,73	8,78	8,42	8,26	9,17
Rem. u/meld.	1,61	1,67	1,62	0,76	0,80	0,83	1,16	1,23	1,22
Rem. m/meld	3,57	3,60	3,62	2,11	2,22	2,23	2,80	2,90	2,91
Rem. m/anvisning	10,23	10,07	12,46	9,58	10,50	11,09	9,89	10,29	11,76
Autogiro u/meld	0,96	0,99	0,99	0,78	0,82	0,83	0,87	0,90	0,92
Autogiro m/meld.	2,80	2,79	3,09	2,82	2,78	2,81	2,81	2,78	2,95
Minibank iåpn.t.4)	1,11	1,88	1,93	1,32	1,46	1,46	1,23	1,62	1,64
Minibank uåpn.t.4)	3,82	4,74	4,72	2,85	2,90	3,34	3,23	3,62	3,88
EFTPOS tran.	2,39	2,42	2,27	1,50	1,59	2,06	1,90	1,98	2,16

- 1) Det er enkelte endringer i prisene fra tidligere perioder pga. justeringer i etterhånd.
- 2) Brevgiro var en ny tjeneste i 1992. Prisene for brevgiro gjelder pr. innsendt giroblankett. I tillegg kommer porto som i gjennomsnitt utgjør kr. 0,85 pr. blankett.
- 3) 8 banker sluttet med girokasse i 1994. Ved utgangen av året var antallet banker uten girokasse 13.
- 4) Tallene gjelder minibankuttak på andre bankers minibanker.

Postgiro og Postbanken

Postgiros og Postbankens priser har endret seg lite i perioden fra 1993 til 1994. Prisen på bruk av sjekk har økt fra kr. 3 til kr. 5. Det nye postgirokortet prises med kr. 1 for uttak i minipostbank og kr. 2 for en EFTPOS-transaksjon, mens bruk av Postbankens kort fortsatt er gratis i minipostbanker og EFTPOS-terminaler. Prisene for de andre tjenestene har ikke forandret seg i løpet av 1994. Postbanken har imidlertid satt opp prisene for noen av tjenestene med virkning fra 1.1.95. Beløpsgrensen for gratis sjekker ble hevet fra kr. 400 til kr. 1.000 ved årsskiftet.

Prisene på betalingstjenester i Postgiro og Postbanken var også i 1994 lavere enn det som var gjennomsnittet for tilsvarende tjenester i forretnings- og sparebankene.

TABELL 5.2 POSTGIROS OG POSTBANKENS PRISER 1)

Tjeneste	31.12.92	31.12.93	31.12.94
Innbetalingskort 2)	5,50	6,50	6,50
Gireringer 3)	2,00	2,00	2,00
Utbetalingskort 4)	7,00	10,00	10,00
Direkte trekk 5)	0,00	1,00	1,00
Datagiros u/melding 6)	0,00	0,00	0,00
Datagiros m/utbetalingskort	6,50	8,00	8,00
Datagiros til utenl. mottaker med postgirokonto	0,00	0,00	0,00
Datagiros til utenl. mottaker uten konto	30,00	40,00	40,00
Sjekk 7)	3,00	3,00	5,00
Minibank - Postgiros kort 8) 9)	-	-	1,00
Minibank - Postbankens kort 8)	0,00	0,00	0,00
EFTPOS-trans. Postgiros kort 8) 9)	-	-	2,00
EFTPOS-trans. Postbankens kort 9)	0,00	0,00	2,00

1) De blankettbaserte og elektroniske girotjenestene benyttes via postgirokonti. Bruk av sjekk og Postbankens kortbaserte betalingsformidling er knyttet til konti i Postbanken.

2) Kontant innbetalt bankgiros kr. 10,-.

3) Bankgiros belastet postgirokonto kr. 3,-.

4) Tilsvarende bankenes adviserte giros.

5) Direkte trekk tilsvarende bankenes Autogiros. Ved direkte trekk gis det alltid melding til betalingsmottaker på kontoutdrag.

6) Datagiros tilsvarende bankenes remitteringstjeneste.

7) Gjelder mindre sjekker. Pr. 1.1.94 er sjekker større enn kr. 1.000,- gratis. Tidligere beløpsgrense for gratissjekker var kr. 400,-.

8) Gjelder kortbruk i minipostbank og i postens EP-terminaler. Kontantuttak fra ESSO/SHELL-terminaler koster kr. 5,- pr. transaksjon.

9) Fra 1.1.94 utsteder Postgiros egne kort.

6. Internasjonal utvikling

6.1 EU-kommisjonens arbeid

EU-kommisjonen har arbeidet en tid med grenseoverskridende betalingsformidling, særlig for å ivareta interessene til forbrukere og små- og mellomstore bedrifter. Bankene i EU har fått anledning til å tilpasse sine systemer til en del krav som Kommisjonen har stilt i denne forbindelse. Undersøkelser har vist at bankene ikke har tilpasset seg disse kravene fullt ut. Kommisjonen fremla derfor i november 1994 et direktivforslag om grenseoverskridende kreditoverføringer som ble sendt til Rådet for den Europeiske Union og Europa-Parlamentet til behandling. Medlemslandene og EØS-landene ble også bedt om å uttale seg om direktivforslaget. Finansdepartementet ba i den forbindelse Norges Bank om en vurdering av direktivforslaget. Uttalelsen fra Norges Bank er gjengitt i vedlegg 3.

Direktivet omfatter banker og andre institusjoner som driver betalingsformidling for allmennheten i ervervsøyemed. Direktivet regulerer kun kreditoverføringer. Dette er overføringer som er basert på at betaler gir sin bank instruks om å overføre et beløp til mottaker. Typiske kreditoverføringssystemer for innenlandske betalinger er bank- og postgiro.

Direktivet setter krav til hvilken informasjon som skal gis til kundene både før en overføring er avtalt og etter at det eventuelt er inngått en slik avtale. Det er videre krav om maksimal overføringstid og krav om tilbakeføringsrett for transaksjoner som ikke kommer frem til mottaker innen rimelig tid. Direktivet pålegger også bankene å overføre betalingsbeløpet til mottaker uavkortet, når ikke annet er avtalt. Dersom direktivet blir vedtatt, er Norge gjennom EØS-avtalen forpliktet til å implementere direktivets bestemmelser i nasjonal lovgivning.

Kommisjonen har også avgitt en kunngjøring om anvendelse av EUs konkurranseregler på grenseoverskridende kreditoverføringer. Kunngjøringen inneholder beskrivelse av gyldighetsområde, samt beskrivelse av regler av både pris og ikke-prismessig karakter. Reglene av prismessig karakter vedrører blant annet interbankpriser, fordeling av systemutviklingskostnader og prisfastsettelse overfor kunder. De ikke-prismessige bestemmelser gjelder i hovedsak kriterier for medlemskap eller tilknytning til betalingssystemer.

En kunngjøring fra Kommisjonen har ikke lovstatus og vil derfor ikke være juridisk bindende. Kunngjøringen vil imidlertid, dersom den blir vedtatt, bli tillagt vekt hvis Kommisjonen blir bedt om å vurdere om forhold ved grenseoverskridende kreditoverføringssystemer er i tråd med EUs konkurranseregler. Gjennom EØS-avtalen vil kunngjøringen også være relevant for Norge da det er forutsatt at EFTAs overvåkningsorgan skal vedta ikke-bindende rettsakter tilsvarende Kommisjonens ikke-bindende regelverk for å sikre like konkurransevilkår.

I vedlegg 4 gjengis Norges Banks høringsuttalelse til Administrasjonsdepartementet vedrørende EU-kommisjonens utkast til kunngjøring om anvendelsen av EUs konkurranseregler på grenseoverskridende kreditoverføringer.

6.2 Arbeidet i EMI (European Monetary Institute)

I november 1993 utga EMI rapporten "Minimum common features for domestic payment systems", også kalt "the November 1993 Report". I rapporten anbefales 10 prinsipper¹ som vil danne grunnlag for at betalingssystemene i de ulike EU-land på en effektiv måte skal kunne fungere sammen. Alle medlemslandene i EU (inkludert de tre nye) har forpliktet seg til å implementere disse prinsippene. Implementeringsprosessen skal evalueres gjennom en årlig rapport som utarbeides av EMIs arbeidsgruppe om betalingssystemer i EU. Rapporten "Developments in EU Payment Systems in 1994" er den første av disse.

Rapporten konkluderer med at selv om minimumskravene ikke fullt ut er implementert, har det vært betydelig fremgang gjennom året. Det viktigste policy-tiltak på det nasjonale plan er implementering av sanntids brutto-oppgjørssystemer (Real Time Gross Settlement - RTGS) i alle medlemslandene. Videre anbefales at arbeidet med reduksjon av systemrisiko gis høy prioritet. På overnasjonalt plan fremstår integrering av de nasjonale systemer med henblikk på å effektivisere grenseoverskridende betalinger som et viktig arbeidsfelt. EMI følger med i bankenes arbeid med å utvikle teknisk infrastruktur og standarder vedrørende slike betalinger. Rapporten peker videre på at EUs sentralbanker vil søke å utvikle et felles metodegrunnlag for å kalkulere kostnader relatert til deres betalingssystemer. I denne sammenheng vil sentralbankene implementere prinsippet om full kostnadsdekning.

EMI offentliggjorde i mai 1994 en rapport om forhåndsbetalte kort. I rapporten konkluderes det med at det kun er kredittinstitusjoner som skal kunne utstede åpne pengekort. Den oppfordrer sentralbanker i EU til å følge nøye med i utviklingen av pengekortsystemer, hvis mulig i samarbeid med sentralbanker i land utenfor EU. Videre fremholdes det at sentralbankene i EU skal holdes informert om etablering av pengekortsystemer og avgjøre om de kan oppfattes som åpne systemer eller systemer med begrenset anvendelse. Til slutt konkluderes det med at sentralbanker kan ønske å overvåke sikkerheten i slike systemer under utvikling.

6.3 Arbeidet i BIS (Bank for International Settlements)

I BIS er det etablert en komitè som koordinerer arbeidet med betalings- og oppgjørssystemspørsmål mellom sentralbankene i G-10 landene ("Committee on Payment and Settlement Systems of the central banks of the Group of Ten countries"). Komitèen har nedsatt flere undergrupper som arbeider med konkrete problemstillinger på dette området. I disse gruppene arbeides det med:

¹ De 10 prinsippene er gjengitt i vedlegg 3 i fjorårets årsrapport; "Betalingsformidling 1993".

- Analyse av systemrisikoaspekter samt sentralbankenes rolle i verdipapiroppgjør¹. I dette arbeidet foretas det en evaluering av oppgjørssystemene i de internasjonale "clearing houses" EUROCLEAR (Bryssel) og CEDEL (Luxemburg). Arbeidet ble avsluttet i desember 1994, og rapport ble publisert i mars 1995.
- Problemstillinger relatert til "Herstatt Risk"² ved blant annet å gjennomgå rutiner og praktiske sider forbundet med denne type risiko³. Videre fokuseres det på hva sentralbankene kan/bør gjøre, enkeltvis eller kollektivt, for å redusere eller eliminere "Herstatt" risikoen. Arbeidet vil pågå i hele 1995.
- Evaluering om betydningen av å anvende sikkerheter ved opplåning i sentralbanker i et grenseoverskridende perspektiv⁴. Arbeidet i gruppen kom i gang i oktober 1994 og vil pågå også i 1995.
- Fremskaffelse av relevante problemstillinger om "Retail Payments" og policy-spørsmål vedrørende RTGS (Real Time Gross Settlement). Dette arbeidet ble i gang i desember 1994.

BIS publiserte i 1994 boken "Payment Systems in the Group of Ten countries", den såkalte "Red Book". I løpet av 1995 vil en beskrivelse av det norske betalingssystemet bli publisert som et vedlegg til "Red Book".

¹ Arbeidet utføres av "Study Group on Cross-Boarder Securities Settlement" og innebærer en oppfølging av rapporten "Delivery versus Payment in Securities Settlement Systems" fra september 1992.

² Begrepet "Herstatt Risk" oppsto som følge av en episode i 1974 der banken "Bankhaus Herstatt" ble satt under offentlig administrasjon etter endt bankdag i Tyskland, men før bankdagen i Nord-Amerika var avsluttet. Banken hadde inngått valutakontrakter med oppgjør denne dagen. Resultatet ble at oppgjøret i tyske mark var blitt gjennomført, men betalingen i dollar var ikke blitt foretatt da banken ble stengt. Dette medførte at den tyske bankens avtaleparter ble påført betydelige tap ved disse transaksjonene.

Senere har begrepet "Herstatt Risk" blitt benyttet til å betegne kredittrisiko i grenseoverskridende oppgjør, en form for risiko som har utspring i at det eksisterer ulike åpnings- og oppgjørstider i de ulike valutamarkeder.

³ Arbeidet gjennomføres av "Steering Group on Foreign Exchange Settlement Risk" og ble igangsatt sommeren 1994.

⁴ Arbeidsgruppen som foretar denne evalueringen, heter "Task Force on Collateral Issues".

Kostnader i betalingsformidlingen

Pål Erik Robinson, konsulent, og Dag-Inge Flatraaker, kontorsjef, begge i Finansmarkedsavdelingen i Norges Bank.

I denne artikkelen gis en detaljert gjennomgang av bankenes, inkludert Postbankens, kostnader ved ulike betalingstjenester. Artikkelen tar også for seg de metoder og prinsipper som ligger til grunn for beregningene og hvordan kostnadene oppstår og er sammensatt.

Bankenes (inklusive Postbankens) totale kostnader knyttet til de innenlandske betalings-tjenestene var ifølge våre beregninger på ca. 4 milliarder kroner i 1994. Kostnadene ved innskudd og uttak er da holdt utenfor. Kostnadene pr. transaksjon er klart størst for manuelle tjenester som blir utført i bankfilial eller postkontor. Kontant innbetalt giro medfører for eksempel kostnader på ca. kroner 17,50, mens brevgiro bare medfører ca. kroner 6,50 i kostnader. Elektroniske girotjenester har enda lavere kostnader. Bruk av kort til betaling av varer i butikker og til uttak av kontanter i minibank, medfører betydelig lavere kostnader enn betaling med sjekk eller uttak av kontanter over skranke. Selv om det de siste år har skjedd en utvikling mot økt bruk av elektroniske betalingstjenester, viser undersøkelsen at det fortsatt er betydelig potensial for besparelser ved overgang til slike tjenester.

Bankenes kostnader til betalingsformidling er i første rekke knyttet til de blankettbaserte tjenestene, som ofte krever behandling i filialen. Ved full overgang til bruk av elektroniske tjenester på bekostning av manuelle tjenester, vil bankenes kostnader i betalingsformidlingen kunne reduseres vesentlig.

Det anslås at kostnadene forbundet med innskudd og uttak av kontanter utgjør mellom 2 og 2,2 milliarder kroner.

Innledning

Utviklingstendenser innen betalingsformidlingen

Norges Bank foretok i 1988/89 en kartlegging og analyse av kostnadsforholdene i bankenes og Postverkets betalingsformidling. Det har siden skjedd betydelige endringer i kostnadsforholdene både som følge av endringer i betalingstjenestene og strukturelle endringer i de institusjonene som tilbyr disse. Norges Bank har derfor gjennomført en ny undersøkelse av kostnadene i betalingsformidlingen.

Betalingsformidlingen i Norge er i stor grad knyttet til konti i finansinstitusjoner. Ved siden av kontanter har blankettbasert giro og sjekk tradisjonelt vært de dominerende betalingstjenestene. Dette har til en viss grad endret seg de senere år. Bruk av sjekk er blitt sterkt redusert, samtidig som bruken av elektronisk giro og elektroniske betalingskort har økt. Veksten har vært særlig stor for bruk av betalingskort i EFTPOS-terminaler¹⁾ i butikker og på bensinstasjoner.

Bankene og posten har opplevd til dels store endringer i strukturelle forhold. Dette skyldes både teknologi- og produktendringer, endringer i rammebetingelser og konkurransesituasjon og de senere års bankkrise.

For bankene har dette blant annet ført til færre filialer og sentralisering av visse funksjoner. Bankenes Betalingssentral (BBS) og Bank-Axcept har overtatt oppgaver som tidligere ble utført desentralt i den enkelte bank eller i dennes datasentral. Stadig flere betalingstjenester kan utføres uten at det er nødvendig å oppsøke en filial. Antall ansatte i de norske spare- og forretningsbankene er redusert fra ca. 33 000 i 1988 til ca. 23 000 i 1994. Antall filialer er i samme periode redusert fra nærmere 2 200 til under 1 400.

Også Postverkets betalingsformidling har de senere år gjennomgått store organisasjonsmessige endringer og er blitt stilt overfor en endret konkurransesituasjon. Postbanken og Postgiro ble fusjonert fra årsskiftet 1994-95.

¹⁾ EFTPOS: Electronic Funds Transfer at Point Of Sale, dvs. elektronisk kortbetaling i varehandelen.

Den nye banken er fristilt fra resten av Postverket, med rammebetingelser i hovedsak som for forretnings- og sparebankene. Det er inngått en forretningsavtale med Postverket om bruken av postkontorene som ekspedisjonssted i betalingsformidlingen. Etter disse endringene er postens penge- og betalingstjenester i større grad enn tidligere direkte sammenlignbare med forretnings- og sparebankenes tilsvarende tjenester.

Vi har i hovedsak brukt bankenes betegnelser på de ulike tjenester, og begrepet filial omfatter både bankfilialer og postkontorer.

Opplegget av kostnadsundersøkelsen

Utviklingen de senere år medfører at denne kostnadsundersøkelsen avviker noe fra undersøkelsen i 1988/89. Ved forrige analyse av kostnadsforholdene ble bankene og posten behandlet hver for seg. Situasjonen i dag med mer likeartede rammebetingelser tilsier imidlertid at disse institusjonene behandles under ett i undersøkelsen. Kostnadstallene presenteres derfor aggregert for Postbanken og bankene.

Kostnadsundersøkelsen bygger på interne kostnadsberegninger utført i bankene og posten. Både bankene og Postverket har i lang tid gjennomført slike kostnads kalkyler. Dagens kostnadsanalyser i institusjonene er utført med et bedre informasjons- og metodegrunnlag enn ved vår forrige undersøkelse. Institusjonenes interne analyser er imidlertid basert på ulike metoder, og det er også knyttet noe usikkerhet til den enkelte banks fordelingsmetoder.

Det har heller ikke vært mulig å få til et fullt ut representativt utvalg av banker. De er representert ved Den norske Bank, Kreditkassen og Sparebanken NOR. Det er også gjort forsøk på å trekke inn kostnadsundersøkelser fra mindre banker, men disse har ikke vært anvendbare for formålet. De tre største bankene representerer imidlertid nesten halvparten av alle betalingstransaksjonene i spare- og forretningsbankene. I tillegg kommer Postbanken, som har om lag halvparten av de blankettbaserte girotransaksjonene. En stor del av kostnadene, spesielt for de elektroniske tjenestene, oppstår dessuten i BBS og Bank-Axcept og er omlag like for alle bankene.

I sammenveien av kostnadstallene har vi forsøkt å justere for det noe skjeve utvalget av banker. Vi mener derfor at beregningene gir en god indikasjon på gjennomsnittskostnadene i bankenes betalingsformidling.

Hovedgrupper av betalingstjenester

Kostnadsundersøkelsen omfatter, med unntak av kontanter, de viktigste massebetalingstjenestene²⁾ i Norge. Følgende tjenester er inkludert: brevgiro (inkluderer postens giro innsendt via konvolutt), kontant innbetalt giro (innbetalingskort), giro levert over skranke for belastning av konto, utbetalingskort (advisert giro), sjekk, EFTPOS, direkte debitering og direkte remittering. Vi har også inkludert uttakstjenestene kontantuttak og minibankuttak i undersøkelsen.

Betalingsformidlingstjenestene i Norge kan i hovedsak inndeles i følgende fire kategorier: regningsbetalinger, utbetalinger, varekjøp og uttak av kontanter.

Regningsbetalingsmarkedet domineres fortsatt av blankettbasert giro, som enten kan belastes konto eller betales kontant. Ved belastning av konto skilles det mellom brevgiro og levering av blankett i filial – enten i skranke eller i girokasse. Den elektroniske innkrevingstjenesten autogiro (direkte debitering) benyttes bare i begrenset grad.

Utbetalinger skjer i all hovedsak via den elektroniske girotjenesten direkte remittering eller som tilsendt utbetalingskort med påfølgende utbetaling på postkontor eller i bankfilial.

Varekjøp i butikk skjer for det meste ved bruk av kontanter eller betalingskort (EFT-POS). Sjekk benyttes i mindre utstrekning.

Uttak av kontanter skjer hovedsakelig fra minibanker eller over skranke i filial. De siste par årene har også uttak av kontanter ved bruk av betalingskortet i EFTPOS-terminaler i butikker (såkalt «cash-back») blitt mulig. Tidligere ble sjekker ofte benyttet til dette formålet enten ved innløsning mot kontanter i bank eller i forbindelse med varekjøp, hvor

²⁾ Overføringer via bedriftsterminalløsning etc. er ikke med i undersøkelsen. Vi har heller ikke tatt med nye tjenester som f.eks. overføringer via kontofon (betalingstransaksjoner initiert via telefon). Dette er tjenester som nå er under rask vekst.

sjekker ble skrevet ut på et større beløp enn varekjøpets verdi.

Hvordan oppstår kostnadene og hvordan er de sammensatt?

Det er store forskjeller i kostnadsstrukturen mellom de ulike betalingstjenestene. Elektroniske gireringstjenester og brevgirotjenesten genererer kostnader vesentlig sentralt (dvs. i BBS eller Postgirodelen av Postbanken). Tjenester som utføres i institusjonenes filialer, medfører imidlertid behandlingskostnader internt i bankene og spesielt på filialnivå. I tillegg til ordinære behandlingskostnader påløper det også kostnader knyttet til feil, reklamasjoner og generelle henvendelser. Slike kostnader vil oppstå både sentralt og i bankenes filial- og regionkontorer. Det vil også kunne oppstå sentrale systemmessige EDB-kostnader.

Blankettbasert giroformidling. Behandlingen av blankettbasert giro er blitt effektivisert de senere år. BBS innførte «image processing» teknologi i 1990, og Postbanken er nå i ferd med å sette i drift et tilsvarende system. Denne teknologien innebærer at giroblankettene leses maskinelt av en optisk leser som omdanner informasjonen på blankettene til et digitalt bilde (elektronisk image). Dette medfører at manuelle rutiner knyttet til registrering av informasjon og til etterbehandling av blanketter i stor grad bortfaller. For BBS og Postbanken innebærer dette en rasjonalisering som tilsvarer flere hundre årsverk. Det er imidlertid fortsatt noen banker som foretar fullregistrering av giroblanketter desentralt i banken.

Det er mulig å overføre betalinger mellom bank og post. BBS og Postbanken kan begge håndtere både bankgiro- og postgiro-blanketter i egne systemer. Innsamling av blankettene kan skje ved at kunden sender blanketten direkte til BBS eller Postbanken. I bankenes system kan dette også skje ved innlevering i filial. Kontant innbetalt giro eller giro levert i skranke for belastning av konto krever aktiviteter internt i den enkelte bank.

For Postbankens utbetalingskort-transaksjoner sendes i 90 prosent av tilfellene utbetalingsoppdragene elektronisk fra betaleren til

Postbanken – enten på diskett eller bånd. Postbanken utsteder og sender deretter utbetalingskort til mottaker, som innløser det mot kontanter, eventuelt godskriver sin konto.

Elektronisk giroformidling. Direkte debitering (autogiro) og direkte kreditering (direkte remittering) er hovedtypene av elektroniske gireringstjenester. Direkte debitering er basert på at betalingsmottaker benytter EDB i sine innkrevingsrutiner og at betaler har gitt aksept for at konto belastes direkte når betalingen forfaller. Tilsvarende er direkte kreditering (direkte remittering) basert på at betaler benytter EDB i sine utbetalingsrutiner. Tjenestene benyttes av kunder som enten mottar eller utbetaler store mengder betalingstransaksjoner. I beregningene av enhetskostnader for disse tjenestene er bare bankenes beregninger lagt til grunn. Bankene står imidlertid for over 70 % av samlet volum av elektroniske gireringer, og det er liten grunn til å tro at Postbankens kostnader i vesentlig grad ville endre det gjennomsnittlige kostnadsbildet. Kostnader knyttet til utvikling og behandling av disse tjenestene oppstår i all hovedsak i BBS og eventuelt sentralt i bankene. Dersom mottaker (eventuelt betaler) ikke trenger melding, eller kan motta denne elektronisk, unngås all papirhåndtering.

Sjekk. Sjekker benyttet i butikk vil vanligvis bli levert butikkens bank-forbindelse via nattsafe. Videre registrering og behandling skjer i stor grad i bankens filial. Avstemming og kontering av konti skjer i bankens datasentral.

Sjekk innløst i filial mot kontanter eller for godskrift av konto, medfører høyere kostnader for bankene enn ved bruk i butikk. Kontroll av sjekk og signatur vil da bli utført av banken istedenfor av butikken.

EFTPOS. Bruk av betalingskort i butikker skjer i all hovedsak ved bruk av EFTPOS-terminaler. Bankene har etablert selskapet Bank-Axcept som eier og driver terminalene og innsamlingssystemet. Bank-Axcept vil etter planen ha overtatt ansvaret for alle bankenes terminaler i løpet av 1995.

Ved betaling blir kortet kontrollert med hensyn på autorisasjon av kort og person, og i

de aller fleste tilfeller dekningskontrollert mot saldo på konto. Dekningskontroll og andre kontroller blir foretatt on-line med bankenes datasentral eller Bank-Axeps sentrale registre, enten via fast linje eller via oppringt samband. Bank-Axep foretar foruten ulike kontroller, også avstemming og oversendelse av data til BBS for endelig avregning og oppgjør.

Bank-Axep leier for tiden ut terminaler til bankene, som igjen leier disse ut til butikkene. Kostnader til terminal og service etc. varierer i liten grad med transaksjonsvolum pr. terminal. Kostnaden pr. transaksjon vil derfor synke med økende transaksjonsvolum. Bank-Axep fakturerer også bankene for en pris pr. transaksjon. For betalers bank er denne satsen fast, mens butikkens bank betaler en transaksjonspris som avtar med transaksjonsmengde pr. terminal. Transaksjonsgebyret for betalers bank er betydelig høyere enn for butikkens bank.

Minibank. Minibankene benyttes først og fremst til uttak av kontanter, og blir bare i beskjeden grad brukt til å hente saldo-informasjon. Kostnadene knyttet til minibanktjenesten er investerings- og programvarekostnader, og kostnader knyttet til kommunikasjon med datasentraler og til manuelt arbeid som påfylling og administrasjon av minibankene.

Metoder og prinsipper lagt til grunn for beregningene

Bankenes kostnadsundersøkelser

Bankene og Postverket har de senere år i stor grad fokusert på variable kostnader, med vekt på å finne de enkelte produktenes dekningsbidrag. Tidsstudier og spørreundersøkelser blir brukt for å fastsette hvor stor ressursbruk de enkelte tjenestene krever. De har i økende grad også fordelt faste kostnader på de ulike tjenestene for å få fram de totale kostnadene ved ulike produkter. Faste kostnader blir ofte fordelt til de ulike produktene etter mønster av de variable kostnadene.

Nyere kalkuleringsmetoder er imidlertid i ferd med å bli tatt i bruk av bankene. «Activity Based Costing» (ABC-analyse) er en kalkulasjonsmetode som tar utgangspunkt i

og fordeler kostnadene etter de ulike aktiviteter i stedet for direkte til de ulike produkter. Metoden gir bedre mulighet til mer presist å viderefordre en større del av kostnadene ned til de enkelte produktene.

Bankenes undersøkelser varierer med hensyn til hvor store deler av organisasjonen og hvilke tjenester som er inkludert i undersøkelsen. Mer omfattende kostnadsanalyser som inkluderer hele spekteret av institusjonens produkter, vil normalt ha lavere feilmargin enn mindre vidtrekkende analyser. Ved en fullstendig undersøkelse vil kostnadene bedre kunne kontrolleres mot driftsregnskapet, og en kan dermed sikre at alle kostnadene er fordelt.

Postbankens filialkostnader er analysert på bakgrunn av Postverkets kostnadsundersøkelse fra 1990, med prisoppdatering til 1994-priser. Postverkets undersøkelse bygger på opplysninger fra et representativt utvalg av postkontorer. Kostnadene som påløper sentralt i Postbanken, er analysert med utgangspunkt i kostnadsprognoser laget av det tidligere Postgiro, med supplerende informasjon fra Postbanken. Kostnadsprognosene for girotjenestene er basert på den nye image-teknologien, som BBS allerede benytter og som Postbanken planlegger å ta i bruk høsten 1995. Selv om disse kostnadene bygger på prognoser, anser vi at de gir et riktigere bilde av kostnadene fremover enn kostnadene i det gamle systemet.

Omfanget av Postverkets filialnett bestemmes ikke utelukkende ut fra økonomiske kriterier. I våre beregninger er også kostnadene som stammer fra såkalt «ulønnsomt nett», tatt med. Postverket får tilskudd over statsbudsjettet til drift av slike filialer. For tjenestene utbetalingskort, innbetalingskort og kontantuttak over skranke i postkontor er disse ekstra kostnadene for Postbanken anslått til 3-5 kroner pr. transaksjon.

Klassifikasjon av kostnader

Siden aktørene benytter ulike metoder i sine kostnadsberegninger, har vi laget en modell for å kunne foreta en sammenlignbar aggregering av institusjonenes produktkostnader.

Hovedprinsippet i modellen er en ensartet inndeling av kostnadsarter (på ulike nivåer i

organisasjonen) etter om de er henholdsvis direkte marginale kostnader, andre variable kostnader eller felleskostnader.

Vi har brukt variable og faste kostnader som hovedklasser. Som variable kostnader regnes bl.a. de direkte marginale kostnader, dvs. kostnader som påløper i form av enhetspriser fra eksterne leverandører (underleverandører) som f.eks. BBS og Bank-Axept, datasentralkostnader og kostnader til blanketter, porto etc. Disse kostnadene vil variere direkte med bankens transaksjonsvolum. (For underleverandørene vil imidlertid deler av disse kostnadene fremstå som faste.)

Som variable kostnader regnes også kostnader til aktiviteter som ved større volumendringer for en tjeneste vil falle bort, eller der ressursene alternativt kan omdisponeres innenfor en planleggingshorisont på 1-3 år. Bankfilialer er i dag i stor utstrekning rene produksjons- og salgskontorer, og inneholder i liten grad «back-office»-funksjoner og administrative aktiviteter. Ressursene ved filialene kan ved synkende volum for en tjeneste omdisponeres til salg av andre tjenester, eller filialen kan slankes, eventuelt nedlegges. Ved nedleggelse kan salget flyttes over til en nærliggende filial, eventuelt ivaretas av nye tjenester eller med selvbetjeningsautomater. Alle kostnader på filialnivå er derfor definert som variable kostnader.

Noen av kostnadene knyttet til sentrale funksjoner i bankene hører også inn under de variable kostnadene. Dette er kostnader som oppstår ved direkte produktrettede aktiviteter som arkivering, kontrollarbeid etc. Omfanget av disse aktivitetene vil variere med tjenestevolumet.

I tillegg til de variable kostnadene påløper felleskostnader eller faste kostnader. Slike kostnader oppstår i mange ledd i banken, men hovedsakelig i sentrale funksjoner og i ulike staver. Kostnadene i de sentrale funksjonene vil f.eks. være data- og produktutviklingskostnader. Faste kostnader vil ikke falle bort selv ved store volumendringer for enkeltprodukter. Personer ansatt i banken genererer f.eks. faste kostnader ved sitt arbeid med ledelse, regnskap, økonomi, personaladministrasjon og andre administrative oppgaver.

Totalkostnadsbegrepet gir uttrykk for bankenes enhetskostnader ved de ulike produkt-

ene når alle kostnadene er fordelt ut på tjenestene.

Inndeling i variable og faste kostnader for Postbanken er gjort etter samme prinsipper som for bankene, herunder at alle postkontorene er definert som variable kostnader.

Kostnader i betalingsystemene

Enhetskostnader

På grunnlag av det tall- og metodematerialet vi har mottatt fra bankene og posten, har vi beregnet enhetskostnader for de mest brukte betalingstjenestene. Resultatene er gjengitt i tabell 1 og figur 1.

Tabell 1. Kostnader i betalingsformidlingen, målt i kroner pr. transaksjon.¹⁾

	Totale kost.	Variable kost.	Faste kost.
<i>Blankettbaserte girotjenester:</i>			
Gjennomsnitt girering (konto til konto) ²⁾	9,50	7,50	2,-
- Brevgiro ³⁾	6,50	4,50	2,-
- Giro levert skranke ⁴⁾	15,-	12,50	2,50
Giro innbetalt kontant ⁵⁾	17,50	14,50	3,-
Utbetalingskort	23,-	20,-	3,-
<i>Elektroniske girotjenester:</i>			
Direkte debitering ⁶⁾	3,50	3,-	0,50
Direkte remittering ⁶⁾	1,50	1,-	0,50
Sjekk ⁷⁾	14,-	12,-	2,-
EFTPOS ⁸⁾	4,50	4,-	0,50
Minibank ⁹⁾	3,50	2,-	1,50
Kontantuttak i skranke	16,50	13,50	3,-

- 1) Gjelder både for post og bank. Inkluderer kostnader både i betalers og mottakers bank.
- 2) Gjelder veid gjennomsnitt av alle gireringer; veid mhp. OCR-blankett og standard-blankett, og mhp. ulike innsamlingsmåter (inkl. innlevering via girokasse i tillegg til levering i skranke og via brevgiro).
- 3) Gjelder ekskl. porto for innsendelse av brevgiro. Porto utgjør i gjennomsnitt ca. kroner 0,75.
- 4) Gjelder bruk av OCR-blankett. Standard blankett koster nesten 2 kroner mer.
- 5) Gjelder uten melding. Med melding koster ca. 6,50 kroner.
- 6) Gjelder uten melding eller anvisning. Med melding koster ca. 4 kroner og med anvisning ca. 8 kroner.
- 7) Gjelder sjekker benyttet i butikk.
- 8) Inkl. terminalkostnader på ca. 1 krone som bankene viderefakturerer butikkene.
- 9) Gjelder gjennomsnitt av bruk i egen banks og fremmed banks minibank. Bruk i fremmed banks minibank vil generere ca. kroner 0,50 mer i kostnader enn bruk i egen banks minibank.

Vi har avrundet kostnadstallene til nærmeste 50 øre. De faktiske kostnadsforskjellene mellom bankene vil kunne være større enn dette. De absolutte kostnadsforskjellene vil være størst for tjenestene med høyest kostnader. Det er betydelige variasjoner i de kostnadene som påløper i filialer, mens prisene som betales til BBS og Bank-Axept i stor grad er lik for bankene.

For de fleste tjenestene faller hoveddelen av kostnadene på betalers bank. For blankettbaserte girotjenester er kostnaden til mottakende bank mellom 1 og 2 kroner pr. transaksjon. Dette avhenger av om OCR- eller standardblankett benyttes. Kostnadene for blankettbaserte girotjenester i tabell 1 gjelder bruk av OCR-blankett. Bruk av standard blankett medfører nærmere 2 kroner høyere kostnader. Postgiroblanketter som blir konvertert i BBS og bankgiroblanketter som blir konvertert i Postbanken, vil bare i liten grad føre til ekstra kostnader. Blanketter som går på tvers av systemene, men som ikke blir konvertert vil imidlertid påføre transaksjonen en tilleggs-kostnad på ca. 2 kroner.

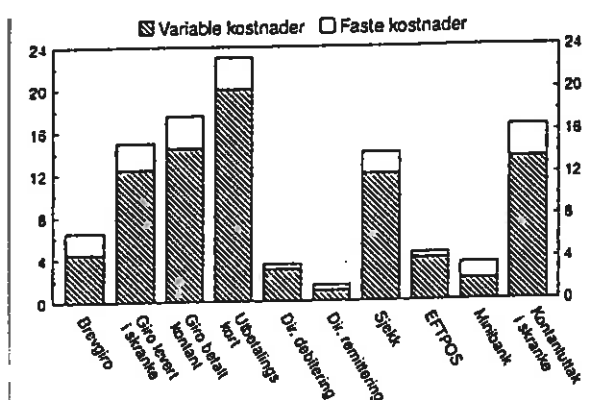
Kostnadstallene for brevgiro inkluderer ikke porto for innsendelse av brevgirokonvolutt. Gjennomsnittlig portokostnader pr. blankett vil være ca. kroner 0,75. Det er da tatt hensyn til at deler av bankenes brevgirovolum samles inn gjennom levering av brevgirokonvolutt i filial. Deler av Postbankens gireringer kommer inn i store kvanta ved såkalte masseoppdrag.

Kostnadstallene for utbetalingskort gjelder for situasjoner der betaler foretar elektronisk oversendelse av betalingsoppdrag til BBS eller Postgiro, som videreformidler utbetalingskort til betalingsmottaker.

Kostnadene for sjekktjenesten gjelder innløsning i butikk og videre oversendelse til bank via nattsafe. Tallene representerer et gjennomsnitt av innløsning i egen bank og i annen bank. Det påløper noe ekstra kostnader ved innløsning i annen bank, da dette medfører en interbanktransaksjon. Innløsning av sjekk i filial medfører mer manuelt arbeid i banken og dermed økte kostnader.

For EFTPOS-tjenesten er det tatt utgangspunkt i Bank-Axepts system. Beregningene inkluderer bankenes kostnader knyttet til leie og service av terminaler, som med dagens

Figur 1. Variable og faste enhetskostnader. Kroner pr. transaksjon

transaksjonsvolum utgjør i gjennomsnitt ca. 1 krone pr. transaksjon. Disse terminalkostnadene dekker bankene i stor grad inn gjennom sine utleieavtaler med butikkene.

Minibankkalkylene gjelder gjennomsnittet av alle minibanktransaksjoner. Bruk av egen banks minibanker vil medføre ca. kroner 0,50 i lavere kostnader enn ved uttak i annen banks minibank. Hovedårsaken til dette er lavere datakostnader som følge av at det ikke genereres interbanktransaksjoner. Et uttak i egen banks minibank medfører noe over 3 kroner i kostnader, mot nesten 4 kroner i fremmed banks minibank. Avskrivning og rentekostnader for minibankterminalene er beregnet til ca. kroner 0,75 pr. transaksjon. Disse kostnadene er basert på en investeringspris på 200 000 kroner pr. minibank og en økonomisk levetid på 8-10 år. Kostnadene er ført som faste kostnader på bakgrunn av at det for tiden ikke ligger til rette for alternativ bruk av minibankterminalene.

Beregningene for direkte debitering gjelder uten melding. Med melding koster en slik transaksjon ca. kroner 6,50. Også for direkte remittering gjelder tallene transaksjoner uten melding og/eller anvisning. Med melding blir kostnaden ca. 4 kroner og med anvisning ca. 8 kroner.

Totalkostnadene i betalingsformidlingen

Tabell 2 og figur 2 og 3 viser totalkostnadene for ulike betalingstjenester i Norge i 1994 og fordelingen innenfor de ulike markedssegmentene. Det er en viss usikkerhet knyttet til

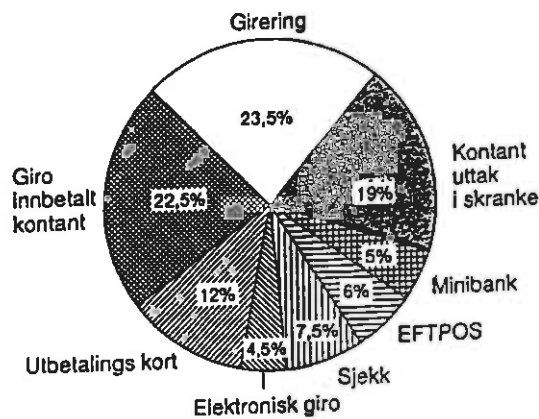
enkelte volumtall. De totale kostnadene er beregnet til ca. 5,3 milliarder kroner. Ved også å inkludere alle kostnadene ved seddelhåndtering utgjør kostnadene mellom 6 og 6,2 milliarder kroner, dvs. ca. 30 prosent av bankenes totale driftskostnader.

Tabell 2. Totalkostnader i betalingsformidlingen. Mill. kr. ¹⁾

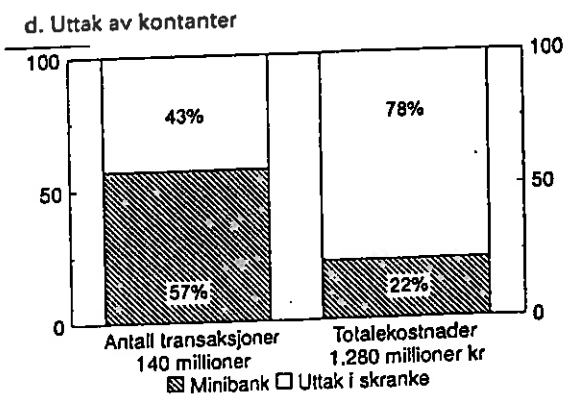
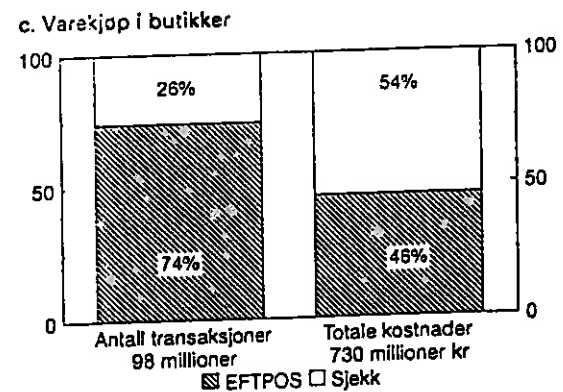
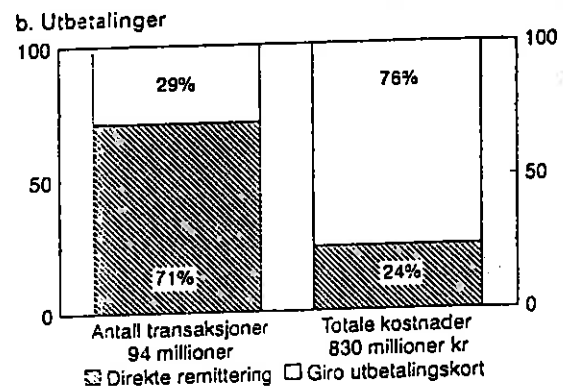
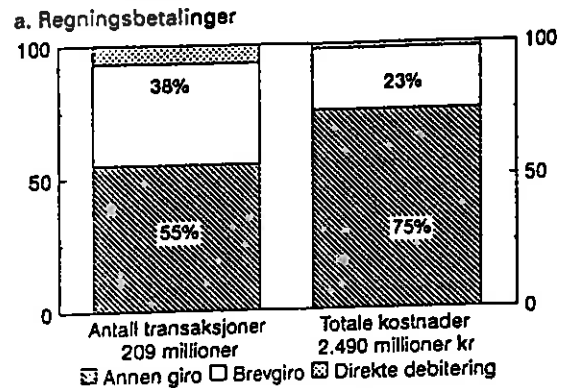
	Sum totale kostnader:	Sum variable kostnader:
Blankettbaserte girotjenester:		
Sum girering (konto til konto) ²⁾	1 250	990
- Brevgiro	580	420
- Giro levert skranke	440	370
Giro innbetalt kontant	1 190	990
Utbetalingskort	630	540
Elektroniske girotjenester:		
Direkte debitering ³⁾	50	40
Direkte remittering	200	170
Sjekk	400	350
EFTPOS	330	300
Minibank	280	160
Kontantuttak i skranke	1 000	810
Totalt⁴⁾	5 330	4 350

- 1) Det er tatt hensyn til at det finnes ulike varianter av enkelte tjenester (OCR-blankett/standard blankett, med og uten melding for elektroniske girotjenester etc.).
- 2) Inkluderer innsamling via girokasse i tillegg til levering i skranke og via brevgiro.
- 3) Tallene gjelder i all hovedsak bankenes autogirotjeneste. Andre lignende tjenester som automatiske belastninger og faste oppdrag er ikke inkludert. Disse tjenestene utgjør i dag ca. 15 millioner transaksjoner.
- 4) Dersom vi også inkluderer kontantinnskudd over skranke samt nattsafebehandling og transport av kontanter, påløper ytterligere ca. 700-900 millioner kroner i kostnader.

Figur 2. Totale kostnader fordelt på de ulike betalingstjenestene. Prosent

Figur 3. Totalkostnader og antall transaksjoner. Papirbaserte og elektroniske tjenester

Beregningene viser at regningsbetalinger koster bankene ca. 2,5 milliarder kroner årlig. Disse kostnadene stammer nesten utelukkende fra bruk av blankettbaserte girotjenester. Utbetalingstjenestene generer over 800 millioner kroner i kostnader, hvorav ca. 75 prosent skriver seg fra manuelle tjenester. Bruk av sjekk og bankenes betalingskort (EFTPOS) i butikk til kjøp av varer påfører bankene over 700 millioner kroner i kostnader. Av EFT-POS-kostnadene på ca. 330 millioner kroner, dekker butikkene ca. 50-100 millioner kroner gjennom leie og service av terminal. Bankenes kostnader ved uttak av kontanter er beregnet til nærmere 1,3 milliarder kroner, hvorav ca. 1 milliard skyldes manuelle uttak i filial eller postkontor. Dersom vi også inkluderer kostnader ved kontantinnskudd over skranke samt nattsafebehandling og distribuering kontanter, påløper ytterligere mellom 700 og 900 millioner kroner. Kontanthåndteringen koster således bankene mer enn 2 milliarder kroner pr. år.

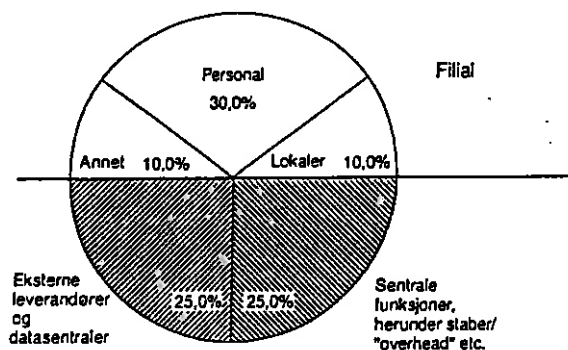
Figur 4 illustrerer hvordan bankenes (eksklusive Postbankens) betalingsformidlingskostnader fordeler seg mellom eksterne leverandører, filialer og andre enheter i banken. Kostnader i form av betaling til underleverandører står for ca. 25 prosent av de totale kostnadene. Omtrent 50 prosent av kostnadene skyldes aktiviteter i filialer, mens resten av kostnadene skyldes aktiviteter i sentrale funksjoner og i staber. Utviklingen de senere år, med færre filialer og større bruk av underleverandører, har redusert filialenes andel av bankenes totale kostnader for betalingsformidlingsproduktene.

Figur 4 viser også hvordan bankenes interne kostnader i betalingsformidlingen på filialnivå er fordelt på ulike kostnadsarter. Personalkostnader, som inkluderer lønn, sosiale utgifter etc., står for ca. 60 prosent av kostnadene. Kostnader knyttet til lokaler, dvs. husleie, vedlikehold etc., står for ca. 20 prosent av filialenes kostnader. Samleposten «annet» representerer kostnader knyttet til inventar, maskiner, telefon, rekvisita m.m.

Konklusjoner

Kostnadsberegningene viser at det er store kostnadsforskjeller mellom betalingstjenester

Figur 4. Fordeling av kostnader i betalingsformidlingen, forretnings- og sparebanker

som dekker samme formål. Elektroniske tjenester er betydelig mindre kostnadskrevende enn tilsvarende blankett-tjenester. Videre er betalingsformidlingstjenester som medfører aktiviteter i filialene, mer ressurskrevende enn automatiserte tjenester. En giro innsendt via brevgiro medfører for eksempel bare halvparten så store kostnader som giro levert i skranke, og en elektronisk korttransaksjon i butikk bare en tredjedel av kostnadene ved bruk av sjekk. Kostnadene kan derfor reduseres vesentlig ved overgang til mer automatiserte tjenester.

Endringer i kostnader siden 1988/89

Betalingsformidlingstjenestene og bankenes organisering av betalingssystemene har forandret seg mye siden kostnadsundersøkelsen i 1988/89. Beregningene er derfor ikke helt sammenlignbare. De senere års gjennomsnittlige lønns- og kostnadsvekst på ca. 4 prosent pr. år skulle isolert sett tilsi noe under 30 prosent økning i kostnadene over en seksårsperiode. Bankene har imidlertid samtidig effektivisert sin virksomhet på flere måter, herunder redusert antall årsverk med over 30 prosent og antall filialer med over 35 prosent. Videre har bankenes underleverandører som f.eks. BBS, gjennomgått effektivisering. Dette har bidratt til at bankenes samlede nominelle driftskostnader er redusert med ca. 5 prosent i perioden.

Bruken av de ulike betalingstjenestene har blitt betydelig endret siden forrige kostnads-

undersøkelse. Tjenester med redusert volum får ikke samme effekt som før av stordriftsfordeler, og har således fått høyere enhetskostnader, mens andre og nye produkter har oppnådd økte transaksjonsvolumer med påfølgende reduserte enhetskostnader. Ny teknologi og behandlingsrutiner har dessuten gjort det mulig å utføre eksisterende tjenester med lavere kostnader.

Det er imidlertid også grunn til å anta at de interne kostnadsundersøkelsene som er foretatt i 1994, har klart å fange opp flere kostnadskomponenter enn hva som var tilfellet ved bankenes undersøkelser på 80-tallet. Bankene fokuserer i dag mer på kostnader, og de nyere undersøkelsene omfatter i større grad hele banken. Dette vil gi riktigere kostnadsberegninger.

Bankenes totale kostnader for girotjenestene, sjekk, EFTPOS og minibank ble i 1988/89 estimert til ca. 4 milliarder kroner. Dagens undersøkelse viser at disse tjenestene i dag koster bankene ca. 4,3 milliarder kroner. Antall transaksjoner har økt fra ca. 380 millioner i 1988 til ca. 480 millioner i 1994. Økningen i antallet transaksjoner skyldes dels generell økning i betalingstrafikken samt en gradvis vridning bort fra kontante betalinger over til kontobaserte betalinger. Samtidig har det vært en vridning mot økt bruk av elektroniske tjenester som har bidratt til at de totale kostnader ikke har endret seg vesentlig. Utviklingen i bruken av de ulike tjenestene fremgår av tabellen nedenfor.

Gjennomsnittskostnaden for en konto til konto girering er nominelt omtrent uendret siden forrige undersøkelse. En større andel av bankenes gireringer (konto til konto) sendes i dag direkte til BBS, mens de tidligere ble innlevert via filial. Kontant innbetalt giro og utbetalingskort genererer ifølge undersøkelsene større kostnader i dag enn i 1988. Disse tjenestene ble beregnet til hhv. ca. 13 og 18 kroner i 1988, mens de i dag genererer kostnader på hhv. ca. 18,50 og 23 kroner. Undersøkelsene viser også en markert økning i kostnadene for giro levert i skranke. En sjekktransaksjon er nå kostnadsberegnet til ca. 14 kroner mot 8 kroner i 1988. Volumet for sjekktjenesten har sunket kraftig siden 1988, og tjenesten har ikke i nevneverdig grad blitt endret med tanke på rasjonalisering og kost-

Tabell 3. Utvikling i bankenes transaksjonsvolum fra 1988 til 1994. Millioner stk. transaksjoner og prosentvis endring.

	1988	1994	Endring
<i>Blankettbaserte girotjenester:</i>			
Brevgiro ¹⁾	35	80	128%
Annen giro ²⁾	165	115	-30%
Utbetalingskort	29	27	-7%
<i>Elektroniske girotjenester:</i>			
Direkte debitering	3	14	367%
Direkte remittering	32	67	109%
Sjekk	72	26	-64%
EFTPOS	3	72	2300%
Minibank	42	80	90%
Totalt	381	481	26%

1) Brevgiro i 1988 var utelukkende postgirotransaksjoner sendt i konvolutt til daværende Postgiro.

2) Gjelder giro levert i skranke, i girokasse eller betalt kontant. I 1994 er antall kontant innbetalte giroer anslått til noe under 70 millioner.

nadsreduksjoner. Økningen i kostnadene for de ovennevnte tjenester kan henge sammen med redusert volum og fortsatt tidkrevende behandlingsrutiner i filial. Ved at færre transaksjoner kommer til behandling i filialene, vil de gjenværende transaksjonene måtte bære en relativt større del av filialkostnadene. Kostnadsberegningene for de elektroniske girotjenestene viser kun små forskjeller fra forrige undersøkelse. Minibank har imidlertid bl.a. som følge av stor økning i volum, redusert kostnadene fra 6 kroner til 3,50 kroner.

Potensialet for kostnadsreduksjoner³⁾

Figur 3 illustrerer bankenes kostnader ved ulike betalingstjenester og muligheter for effektivisering ved overgang til mindre kostnads-krevende produkter. Fortsatt overgang til brevgiro og direkte debitering vil kunne redusere bankenes kostnader knyttet til regningsbetalinger betydelig. Dersom 50 % av alle giroer som i dag leveres inn i filial via girokasse, i skranke eller betales kontant (nesten 60 millioner giroer), isteden innsendes som brevgiro, vil bankene i løpet av noen år kunne

3) Potensialet for kostnadsreduksjoner som er skissert, er regneksempler og representerer ikke artikkelforfatterens vurderinger om fremtidig utvikling. Potensialene er beregnet ut fra differansen i variable kostnader.

oppnå ca. 500 millioner kroner i årlige kostnadsbesparelser.

Overgang til bruk av elektronisk giro vil kunne bringe disse kostnadene ytterligere ned. Selv om de elektroniske girotjenester har eksistert i mange år (f.eks. autogiro) og gebyrene i betydelig grad har økt for de alternative, blankettbaserte girotjenestene, er bruken fortsatt lav. Bankene planlegger å introdusere en ny direkte debiteringstjeneste høsten 1995 (foreløpig kalt ABS) for å oppnå økt transaksjonsvolum. Denne tjenesten vil i større grad enn autogiro gi forbrukerne forhåndsvarsel om belastning, og kontroll over konto. Ifølge foreløpige beregninger vil den nye direkte debiteringstjenesten totalt medføre kostnader på mellom 3 og 4 kroner pr. transaksjon. Direkte debitering passer best for betaling av regelmessige regninger. BBS anslår dette potensielle markedet til ca. 100 millioner betalinger, med en økning til ca. 120 millioner mot år 2000. Dersom halvparten av potensialet utnyttes, slik at transaksjonene blir gjennomført ved direkte debitering i stedet for ved blankettbasert girering, vil bankenes kostnader kunne reduseres med nærmere 300 millioner kroner i året målt mot dagens situasjon.

Kostnadene ved utbetaling av trygde, stønader og lønn etc. kan reduseres betydelig ved overgang fra utbetalingsblankett som heves på postkontor eller i bankfilial, til direkte kreditering av konto (direkte kreditering). Den alt overveiende del av dagens lønnsutbetalinger skjer allerede ved direkte kreditering. Også flertallet av trygde- og stønadsutbetalinger etc. skjer via denne tjenesten. Det er imidlertid fortsatt et betydelig antall slike utbetalinger som skjer via kontante utbetalingskort. Fullstendig overgang til bruk av elektronisk giro vil kunne føre til besparelser på ca. 500 mill. kroner.

Uttak av kontanter i minibank koster bankene noe over en femtedel av hva uttak i skranke gjør pr. transaksjon. En fullstendig overgang til uttak i minibank vil, forutsatt uendret antall transaksjoner, kunne redusere bankenes kostnader med over 700 millioner

kroner. Uttak via EFTPOS-terminaler ved såkalt «cash back» eller «cash out» vil kunne gi ytterligere kostnadsbesparelser.

Bruk av betalingskort i EFTPOS-terminaler i stedet for bruk av sjekk vil kunne gi en nesten like stor kostnadsmessig gevinst pr. transaksjon som overgang fra uttak i skranke til uttak i minibank. Denne effektiviseringsgevinsten er allerede langt på vei høstet. EFTPOS-tjenesten har imidlertid fortsatt et betydelig vekst-potensial ved å erstatte kontanter. Kostnadene knyttet til bruk av kontanter ved betaling antas å være høyere for banker og butikker enn bruk av betalingskort i EFTPOS-terminal. Økt transaksjonsvolum pr. terminal vil dessuten redusere enhetskostnaden for tjenesten.

Kostnadsreduksjoner forutsetter reduksjon av tjenester som blir utført i filial eller i postkontor. Realisering av disse kostnadsreduksjonene er imidlertid ikke uproblematisk, og forutsetter at antall filialer og antall ansatte reduseres, dersom ikke aktivitetsnivået opprettholdes gjennom økt salg av andre tjenester. Videre forutsettes at overgang til elektroniske tjenester ikke medfører en vesentlig økning i transaksjonsmengde. Filialnettet er et meget viktig distribusjonssystem for bankene for salg av verdiøkende tjenester, og en vesentlig reduksjon i dette nettet må derfor erstattes med alternative distribusjonsmåter for banktjenester. Slike distribusjonsmåter er allerede under utvikling og forventes å få økt betydning i årene fremover. Et eksempel på dette er kontofontjenester som gjør det mulig å få tilgang til kontoinformasjon og utføre betalingsoverføringer til lavere kostnader enn de tjenester vi har omtalt i denne undersøkelsen.

Bankene kan fortsatt oppnå betydelige effektiviseringsgevinster ved å motivere kundene til i større grad å benytte de eksisterende kostnadseffektive tjenestene. Produktutvikling, markedsføring og prisstruktur er viktige virkemidler for å oppnå økt volum og dermed lavere enhetskostnader for de elektroniske betalingstjenestene.

NORGES BANK

Finansdepartementet
Postboks 8008 Dep.

0030 Oslo

Vår ref. 9503671

Oslo, 5.4.1995

**REGLER OM BEREGNING AV PRIS FOR TILGANG TIL BANKENES
FELLESYSTEMER INNEN BETALINGSFORMIDLINGEN
- VURDERINGER AV SØKNAD OM GODKJENNING**

Det vises til Finansdepartementets brev av 27. mars 1995 hvor det bes om vurderinger av søknad om godkjenning av regler for tilgangspris.

Norske spare- og forretningsbanker har i større grad enn i mange andre land basert sine betalingsystemer på samarbeid om fellesløsninger. Samarbeidet gjør det mulig for en kunde i en hvilken som helst bank å overføre betalingsmidler på en rasjonell måte uavhengig av betalingsmottakers bankforbindelse. Fellessystemene bidrar således til en felles effektiv utnyttelse av bankenes totale kontomasse. Det er viktig at det bygges videre på dette. Et slikt samarbeid om infrastruktur kan imidlertid føre til uønskede monopoleffekter dersom det ikke gis reell adgang for utenforstående banker til å delta.

Når en bank får konsesjon til etablering, får den oppgjørskonto og låneadgang i Norges Bank. I tillegg til oppgjør og lånefasiliteter står adgang til avregningssystemene sentralt i moderne bankdrift. Avregningssystemene med tilhørende avtaler, sikkerhet og standarder, kan oppfattes som en forlengelse av oppgjørsfunksjonen og kan således betraktes som et offentlig gode. Bankenes fellessystemer innen betalingsformidlingen kan inndeles i to nivåer. Avregningssystemene ligger på det øverste nivået. Det bør sikres at banker som er godkjent for bankdrift i Norge får adgang til dette. Det er derfor svært viktig at tilgangsprisen til dette nivået ikke er for høy. For mindre banker og banker med redusert aktivitet vil imidlertid indirekte adgang til avregningssystemene ofte være tilstrekkelig.

De kunderelaterte betalingsystemene ligger på et lavere nivå. Gjennom disse genereres transaksjoner som avleveres til avregningssystemene. I dag omfatter disse systemene i hovedsak sjekk-, minibank-, EFTPOS og bankgirosystemene. Etablering og drift av systemer på dette nivået kan i prinsippet være basert på konkurranse. Dette kan oppnås ved at operatører av slike systemer som tilfredstiller visse krav, gis adgang til å generere transaksjoner som tas inn i avregningen. Tilgangsprisen for systemer på dette nivået kan i noen grad være basert på markeds- og konkurransemessige forhold, dog slik at de prisen ikke virker konkurransehemmende. Det er imidlertid i dagens situasjon ikke enkelt å fastsette hva dette vil innebære.

I dagens situasjon hvor det er liten eller ingen konkurranse mellom operatører av slike systemer, vil

et første kriterium for reell etableringsadgang være at vilkårene for nye deltakere er objektive og offentlig tilgjengelige slik at reglene praktiseres likt. Det kan aksepteres at bankene blant vilkårene krever en viss kompensasjon fra nye deltakere for de kostnader og den risiko utvikling og etablering av kunderelaterte betalingssystemer medfører. Nye deltakere vil dessuten i noen grad kunne øke risikoen for de eksisterende deltakere. Det er rimelig at det kan kreves en viss kompensasjon for dette. Disse prinsippene er ivaretatt i bankenes prisavtale. Kriteriene på dette punktet er for øvrig i tråd med internasjonale anbefalinger på dette området.

Et neste kriterium vil være at de vilkår som settes for deltakelse er rimelige. Etter Norges Banks vurdering bør det i en viss utstrekning være adgang til å ta hensyn til kostnadene ved utvikling av systemene. Det er imidlertid vanskelig å fastslå verdien av bankenes fellessystemer innen betalingsformidlingen og hvor stor del av investeringene i disse systemene som det er rimelig å belaste nye deltakere. En vurdering av tilgangsprisens størrelse vil derfor i stor grad være basert på skjønn. I en slik vurdering vil man måtte veie hensynet til åpenhet i adgangen til systemene mot hensynet til etablerte bankers incentiver til fortsatt å drive og videreutvikle betalingssystemer som fellessystemer. En for høy tilknytningspris vil kunne virke etableringshindrende slik at det i praksis vil være vanskelig eller umulig å etablere nye banker. På den annen side vil være en fare for at særlig de store bankene etablerer sine egne systemer hvis de ikke gis adgang til å kreve tilgangspris for nye deltakere. Begge utfallene vil kunne virke konkurransehennende og vil kunne redusere effektiviteten i betalingsformidlingen.

Ut fra det tallmaterialet som foreligger om bankenes utviklingskostnader, er det vanskelig å fastsette hvilket nivå man kan akseptere for en slik tilgangspris. Ser man på hvor stor del av en nystartet banks ansvarlige kapital som går med til etableringskostnader, peker dette i retning av at prisavtalen gjør det vanskelig å starte en ny bank med ansvarlig kapital særlig under 100 millioner kroner. Dette gjelder særlig banker som er rettet inn mot personkundemarkedet og som derfor er avhengig av å kunne tilby alle typer betalingstjenester. I henhold til prisavtalen skal prisen for disse bankene utgjøre ca. 14 % av den ansvarlige kapital. Norges Bank antar at et slikt prisnivå kan virke konkurransehennende. Selv om det ikke lar seg gjøre å fastsette hva som er et akseptablet nivå ut fra rent objektive kriterier, vil etter Norges Banks oppfatning en samlet tilgangspris på mellom 5 og 10 % av ansvarlig kapital kunne ivareta de hensyn som bør vektlegges. Det vises her til at tilgangsprisen for Enebank Sparebank er drøyt 4 % av den ansvarlige kapital banken er pålagt å ha innen 1. januar 1997.

Prisavtalen behandler også tilknytningspris for deltakelse for utenlandske banker, både direkte via filial i Norge eller for grenseoverskridende tjenesteyting. Norske banker med mellom 5 og 10 eller mer enn 30 millioner ECU i ansvarlig kapital må betale hhv. mindre og mer enn en utenlandsk bank for tilknytning til fellessystemene. Dette reiser spørsmål i forhold til EUs (og EØS-avtalens) prinsipper om ikke-diskriminering mellom innenlandske og utenlandske banker. Siden filialer ikke har ansvarlig kapital som er spesielt knyttet til virksomheten i Norge er det ikke uten videre klart hvilke krav som må stilles til avtalen for at den skal være ikke-diskriminerende. Det er antakelig rimelig å anta at eventuelle utenlandske banker som ønsker å tilby tjenester i norske betalingssystemer har høyere ansvarlig kapital enn 10 millioner ECU. En slik filial vil dessuten trolig ha begrenset aktivitet de første årene etter etableringen. Etter Norges Banks oppfatning kan man derfor anse kravet om ikke-diskriminering som oppfylt.

Det fremgår av prisavtalen at beregningsreglene ikke kommer til anvendelse på Postbanken, men at vederlag for eventuell tilgang for Postbanken skal fastsettes etter særskilte forhandlinger.

Postbankens rammevilkår er på de fleste områder sammenlignbare med vilkårene som gjelder for spare- og forretningsbanker. Dette innebærer at Postbanken er blitt en reell konkurrent til bankene for en rekke banktjenester, særlig innenfor personkundemarkedet. Etter Norges Banks oppfatning bør det derfor vurderes om Postbanken nå skal gis adgang til bankenes fellessystemer på linje med andre banker. I så fall må avsnittet i prisavtalen som beskriver særbehandlingen av Postbanken fjernes. I lys av den senere tids bedring av utsiktene til samordning av betalingssystemene i bank og post, anbefaler Norges Bank imidlertid at en eventuell godkjenning gis midlertidig på det vilkår at man får til en tilfredstilte samordningsløsning.

Norges Bank støtter de prinsipper prisavtalen bygger på, med en prisfastsetting ut fra størrelsen på den ansvarlige kapital, og til en viss grad utfra aktivitetsnivå innenfor de enkelte områder. Etter Norges Banks oppfatning bør man vurdere å behandle sentrale infrastrukturelementer som avregningsfunksjonen annerledes enn de mer kunderelaterte betalingssystemene. Norges Bank mener videre at prisen mindre banker må betale i hht. prisavtalen kan være konkurransbegrensende og at den derfor bør reduseres før avtalen kan godkjennes.

Med hilsen

Torstein Moland

Kjetil Watne

NORGES BANK

Finansdepartementet
Postboks 8008 Dep

0030 Oslo

11. januar 1995

**EUROPA-KOMMISJONENS FORSLAG TIL DIREKTIV OM
GRENSEOVERSKRIDENDE KREDITOVERFØRINGER - HØRINGSUTTALELSE**

Det vises til Finansdepartementets brev av 24.11.1994 om eventuelle merknader til Europa-Kommisjonens forslag til direktiv om grenseoverskridende kreditoverføringer.

For å nå intensjonene bak opprettelsen av det indre marked og markedet i EØS-området er det viktig at forbrukere og næringsliv gis mulighet til å gjennomføre betalinger over landegrensene på en hurtig, kostnadseffektiv og sikker måte. Det er flere forhold som må være til stede for at dette kan oppnås. Direktivforslaget setter krav til informasjon til kundene, maksimalt tidsforbruk for en overføring, fastsetting av tilbakeføringsrett og etablering av klageprosedyrer som kan følges dersom betalinger ikke kommer frem. Videre kreves at betalinger skal overføres til mottaker uavkortet, dersom ikke annet er avtalt.

De fleste av forholdene direktivet vil regulere synes i utgangspunktet å være forhold som en effektiv konkurranse ville kunne ivareta. Kommisjonen har imidlertid i lang tid signalisert behovet for bedre betingelser for bankenes kunder i forbindelse med grenseoverskridende betalinger. Undersøkelser viser at det hverken ved konkurranse mellom tilbydere av slike tjenester eller gjennom forsøk på selvregulering fra bankenes side har vært mulig å oppnå de egenskaper ved slike betalingssystemer som Kommisjonen har ønsket. Dette kan delvis forklares ved at grenseoverskridende masse-betalinger fremdeles utgjør et relativt lavt volum. Antallet slike kreditoverføringer i EU i 1991 er anslått til 117,6 millioner transaksjoner. Dette utgjorde omtrent 1,3 % av alle ikke-kontante betalinger i EU det året. Til sammenligning ble det gjennomført omlag 272 millioner innenlandske kreditoverføringer i Norge det samme året. Dette kan tyde på at markedet for grenseoverskridende kreditoverføringer ikke er tilstrekkelig utviklet til at konkurransen mellom tilbyderne sikrer den ønskede effektivitet og servicegrad overfor kundene.

Norges Bank antar direktivet vil gi bankene insentiver til å utvikle denne type tjenester og at dette vil at medføre en effektivisering av betalingsformidlingen ovenfor utlandet, selv om det er en viss fare for at enkelte banker finner kravene kostnadsdrivende og derfor ikke lenger finner det hensiktsmessig å tilby slike tjenester. Det er for øvrig i dag praksis, i hvert fall i Norge, at mindre banker benytter de større bankene til formidling av utenlandsoppdrag for sine kunder.

De krav direktivet setter til bankene, er etter Norges Banks oppfatning ikke urimelige. Norges Bank er dessuten kjent med at det europeiske bankvesen arbeider med flere utviklingsprosjekter for grensekryssende kreditoverføringssystemer som vil kunne ivareta flere av disse forholdene.

Europakommisjonen har i et utkast til kunngjøring om anvendelse av EUs konkurranseregler på grenseoverskridende kreditoverføringer foreslått å åpne for at bankene i ulike land kan inngå avtaler om interbankgebyrer som kan begrunnes i kostnader ved overføringene. I kunngjøringen har Kommisjonen lagt til grunn at slike avtaler på bestemte vilkår ikke er strid med Romtraktatens bestemmelser om konkurransebegrensende virksomhet. Gjennom slike avtaler kan bankene sørge for at mellomliggende korrespondentbanker og mottakende banker får dekket sine kostnader ved grenseoverskridende kreditoverføringer. Dette vil fjerne behovet for gebyrlegging av betalingsmottaker.

Etter Norges Banks vurdering vil direktivet om grenseoverskridende kreditoverføringer bidra til en effektivisering av bankenes tjenester innenfor dette området.

Med hilsen

Torstein Moland

Kjetil Watne

NORGES BANK

Administrasjonsdepartementet
Postboks 8004 Dep

0030 Oslo

11. januar 1995

**EUROPA-KOMMISJONENS UTKAST TIL KUNNGJØRING OM ANVENDELSEN AV
EUs KONKURRANSEREGLER PÅ GRENSEOVERSKRIDENDE
KREDITOVERFØRINGER - HØRINGSUTTALELSE**

Det vises til Administrasjonsdepartementets brev av 19.12.1994 om eventuelle kommentarer til Europa-Kommisjonens utkast til kunngjøring om anvendelsen av EUs konkurranseregler på grenseoverskridende kreditoverføringer.

For å nå intensjonene bak opprettelsen av det indre marked og markedet i EØS-området er det viktig at forbrukere og næringsliv gis mulighet til å gjennomføre betalinger over landegrensene på en hurtig, kostnadseffektiv og sikker måte. Det er flere forhold som må være til stede for at dette kan oppnås. Kommisjonen har fremmet et forslag til direktiv om grenseoverskridende kreditoverføringer som setter krav til informasjon til kundene, maksimalt tidsforbruk for en overføring, fastsetting av tilbakeføringsrett og etablering av klageprosedyrer som kan følges dersom betalinger ikke kommer frem. Direktivet pålegger også bankene å overføre betalinger til mottaker uavkortet, slik at mottaker ikke gebyrlegges. Dette vil føre til at noen av disse forholdene legges til rette. Kunngjøringen er ment å bidra til å fjerne behovet for gebyrlegging av betalingsmottaker.

Etter Norges Banks oppfatning er det et rimelig krav at betalingsbeløpet skal overføres til mottaker uavkortet. Det vil imidlertid være urimelig dersom mellomliggende korrespondentbanker og mottakende banker som bidrar til å formidle betalinger for kunder i andre banker ikke får anledning til å dekke inn de kostnader dette medfører. Det er derfor behov for å inngå avtaler som fordeler disse kostnadene.

Norges Bank ser et behov for å klargjøre i hvilke tilfeller det i kunngjøringen gis adgang å inngå avtaler om interbankgebyrer. Dette er noe uklart i det foreliggende utkastet. Ett sted i kunngjøringen begrunnes behovet for interbankgebyrer med at det er ulike kostnader ved å motta en betaling fra hhv. fra utlandet og innlandet. Det argumenteres for at det ikke vil være nødvendig med interbankgebyrer når slike betalinger behandles likt. Senere i kunngjøringen begrunnes behovet for interbankgebyrer (også ved innenlandske overføringer) med at betalingsmottakers bank påføres kostnader som kan dekkes med interbankgebyrer for å unngå problemet med dobbelt gebyrlegging.

Etter Norges Banks mening vil interbankgebyrer være en hensiktsmessig og nødvendig måte å fordele kostnadene betalingsmottakers bank påføres både ved innenlandske og grenseoverskridende kreditoverføringer. For tiden er kostnadene betydelig høyere ved de grenseoverskridende betalingene. Disse kostnadsforskjellene bør gjenspeiles i interbankgebyrene for de forskjellige tjenestene. Slike interbankgebyrer bør fastsettes på grunnlag av mottakerbankens (evt. korrespondentbankens) kostnader ved å formidle betalingen. Videre bør det kunne være mulig å komme frem til bilaterale avtaler om lavere gebyrer enn fastsatt i generelle avtaler om interbankgebyrer, slik det legges opp til i utkastet til kunngjøring.

Når det inngås avtaler om prissamarbeid vil det kunne være en viss fare for redusert konkurranse. I kunngjøringen er det imidlertid slått fast at alle prisforhold mellom bank og kunde skal fastsettes av den enkelte bank. Samarbeidsavtaler mellom norske finansinstitusjoner er i dag konsesjonspliktige i hht. Finansieringsvirksomhetslovens § 2-7. Det bør vurderes hvordan EUs godkjenningprosedyrer for grenseoverskridende samarbeidsavtaler skal følges opp fra norsk side. Sammen vil dette etter Norges Banks oppfatning være tilstrekkelig til å legge forholdene til rette for en konkurransesituasjon som totalt sett bidrar til en utvikling av effektive betalingssystemer til fordel for kundene.

I kunngjøringen slås det videre fast at aktører som tilfredstiller objektive kriterier skal ha adgang til å delta i betalingssystemer. Kriteriene skal være skriftlig tilgjengelige. Dette er i tråd med anbefalinger i en rapport fra European Monetary Institute (EMI), "Minimum Common Features for Domestic Payment Systems". Norges Bank er enig i anbefalingene.

Med hilsen

Torstein Moland

Kjetil Watne